

UiO : **Det juridiske fakultet**

Den fakultative foretaksstraffen

Hvorfor ilegger eller frafaller retten kravet om straff?

Kandidatnummer: 502.

Leveringsfrist: tirsdag 25. november 2014 kl. 12.00.

Antall ord: 17.872.

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING OG RETTSKILDEBILDE.....	1
1.1	Presentasjon av tema og problemstilling. Oversikt over oppgaven.....	1
1.1.1	Presentasjon av tema	1
1.1.2	Problemstilling.....	1
1.1.3	Fokus og videre fremstilling. Metode og oversikt.....	2
1.1.4	Avgrensninger og forutsetninger	2
1.1.5	Oppgavens emne og problemstilling – et aktuelt område i utvikling.....	3
1.2	Rettskildebilde. Hvilke kilder finnes, og hvilke er brukt i oppgaven	4
1.2.1	Lovgivning og forarbeider.....	4
1.2.2	Rettspraksis.....	6
1.2.3	Juridisk teori	6
1.2.4	Andre kilder	6
1.2.5	Foretakets egne retningslinjer og regler	6
1.2.6	Utenlandske, internasjonale og folkerettslige kilder	7
2	HOVEDDEL. FORETAKSSTRAFFEN.....	7
2.1	Hva er foretaksstraff?.....	7
2.1.1	Generelt om foretaksstraffen. Lovens ordlyd og oppbygning.....	7
2.1.2	Strl. § 48a.....	8
2.1.3	Strl. § 48b	10
2.1.4	Kort om reaksjonsspørsmålet. Hvis straff ilegges, hvilken straff?.....	11
2.1.5	Kort om prosessuelle spørsmål.....	12
2.1.6	Kort om formålet med foretaksstraffen. Lovgivers vilje.....	12
2.1.7	Kort om fremveksten og utviklingen av foretaksstraffen. Historikken og resultatet til dagens ordning.....	14
2.2	Rettspraksis. Om høyesterettsdommene	15
2.2.1	Representativt utvalg. En gjennomgang av utvalgt rettspraksis i tilknytning til momentlisten i § 48b	15
2.2.2	Antall dommer totalt fra Høyesterett og ellers fra domstolene. Et forsøk på en opptelling	16
2.3	Hvorfor blir det domfellelse eller strengere straff: Kan vi utlede og peke på generelle typetilfelle og forhold som fører til straff?.....	17
2.3.1	Innledende bemerkning. Opplegget videre.....	17
2.3.2	Straffens preventive virkning og overtredelsens grovhet (bokstav a og b)	17
2.3.3	Om foretaket ved retningslinjer (...) eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen (bokstav c).....	21

2.3.4	Er overtredelsen begått for å fremme foretakets interesser. Har de hatt eller kunne de oppnådd noen fordeler (bokstav d og e).....	23
2.3.5	Økonomisk evne (bokstav f).....	24
2.3.6	Om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt. Forbudet mot dobbeltstraff (bokstav g).....	26
2.3.7	Andre momenter som har blitt vektlagt i rettspraksis.....	27
2.3.8	Oppsummering	28
2.4	Hvorfor blir det frikjennelse eller lavere straff: Kan vi utlede og peke på generelle typetilfelle og forhold som ikke fører til straff?.....	30
2.4.1	Innledende bemerkning. Opplegget videre.....	30
2.4.2	Straffens preventive virkning og overtredelsens grovhet (bokstav a og b)	30
2.4.3	Om foretaket ved retningslinjer (...) eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen (bokstav c).....	31
2.4.4	Er overtredelsen begått for å fremme foretakets interesser. Har de hatt eller kunne de oppnådd noen fordeler (bokstav d og e).....	32
2.4.5	Økonomisk evne (bokstav f).....	32
2.4.6	Om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt. Forbudet mot dobbeltstraff (bokstav g).....	33
2.4.7	Andre momenter som har blitt vektlagt i rettspraksis.....	34
2.4.8	Oppsummering	37
3	VURDERING, OPPSUMMERING OG AVSLUTNING	39
3.1	Innledende bemerkning.....	39
3.1.1	Kort om opplegget.....	39
3.2	Et komparativt perspektiv og fremtidsutsikter. Vurdering av rettstilstanden	39
3.2.1	Komparativt perspektiv – hvordan er foretaksstraff i andre rettsystemer?	39
3.2.2	Fremtidsperspektiv – en utvikling til et objektivt ansvar?	41
3.2.3	En lege ferenda-vurdering. Er rettstilstanden god?	43
3.3	Oppsummering og avslutning. Samling av trådene: hvorfor ilegger eller frafaller retten kravet om straff?	44
3.3.1	En spesiell regel som skiller seg ut i strafferetten. Lovgivers vilje fulgt opp i rettspraksis?	44
3.3.2	Tilbake til utgangspunktet og problemstillingen. Hvorfor ilegger eller frafaller retten kravet om straff?.....	45
4	LITTERATURLISTE.....	46

1 Innledning og rettskildebilde

1.1 Presentasjon av tema og problemstilling. Oversikt over oppgaven

1.1.1 Presentasjon av tema

I straffeloven¹ ble det ved lov 20. juli 1991 nr. 66² innført en generell regel om foretakstraff, ved strl. §§ 48a og 48b.³ Foretaksstraffen, foretaksansvaret eller straffansvar for foretak, som er lovens kapittelordlyd⁴ – er den generelle hjemmelen til å straffe et foretak, når noen på vegne av foretaket har overtrådt et straffebud i lovgivningen. Vilkårene for å straffe, hvilken straff som kan ilegges og om det er egnet med straff reguleres i det hele av disse to paragraferne. Foretaksstraffen er fakultativ, jf. ordlyden ”kan” i § 48a, 1. ledd. Det er altså en *mulighet* til å straffe når vilkårene er oppfylt. § 48b lister opp en rekke momenter som skal vektlegges om retten bør straffe og utmålingen av denne. Det beror altså på et hensiktsmessighetskjønn om retten vil idømme straff.

Oppgaven knytter seg nettopp til den denne fakultative adgangen om foretaksstraff kan ilegges en juridisk person.

1.1.2 Problemstilling

Problemstillingen i oppgaven er følgende: hvorfor ilegger retten straff i noen tilfelle og i andre ikke?

Lovgivers utforming av paragrafen der rettens skjønn spiller en så stor rolle er et særpreg ved foretaksstraffen. Hensiktsmessighetsvurderingen etter momentene i § 48b blir utslagsgivende om retten ilegger eller frafaller kravet om straff fra påtalemyndigheten. Det samme når sistnevnte skal vurdere om det er egnet med forelegg eller ikke, etter endt etterforskning.

Forarbeider og tidligere rettspraksis – spesielt tidligere høyesterettsdommer – blir ofte veiledende rettskilder.

¹ Almindelig borgerlig Staffelov 22. mai 1902 nr. 10 (Straffeloven). Heretter strl.

² Se nærmere pkt. 1.2.1.

³ Alle paragrafer heretter er strl., om ikke annet er nevnt uttrykkelig.

⁴ Jf. kapittel 3a. I oppgaven brukes stort sett uttrykket *foretaksstraff*.

Ut fra min problemstilling blir det videre siktemål: kan man ved å undersøke rettspraksis peke på generelle typetilfelle og forhold som fører *til* straff? Og med omvendt siktemål: kan man ved å undersøke rettspraksis peke på generelle typefilfelle og forhold som *ikke* fører til straff? Som oppgaven vil vise er det en stor bredde av argumenter og momenter for og i mot som avgjør om resultatet blir domfellelse eller frifinnelse. Denne undersøkelsen og kartleggingen av rettspraksis vil utgjøre kjernen i oppgaven.

1.1.3 Fokus og videre fremstilling. Metode og oversikt

Tyngdepunktet og kjernen i oppgaven er som kjent problemstillingen; hvorfor ilegger retten straff i noen tilfelle og i andre ikke? Oppgaven er undersøkende og søker å kartlegge rettspraksis på et empirisk grunnlag. Den vil metodisk bygge på tradisjonell rettskildelære.

Om foretaksstraffen generelt så vil det bli kort behandlet først i del 2, som en grunnleggende basis for drøftelsene videre.

Ut fra problemstillingen og siktemålet nevnt over, blir det videre fokus følgelig å se hva som var lovgivers intensjoner om hva foretaksstraffen var ment å ramme. Har domstolene fulgt lovgiverviljen med §§ 48a og 48b? Dette, og mer overordnede linjer og betraktninger kommer både i oppgavens del 2 og 3.

Siste del tar sikte på å sammenfatte, oppsummere og trekke noen slutninger ut fra det som har fremkommet i oppgaven. Et komparativt blick om hvordan foretaksstraff har sin utforming i andre rettsystemer vil bli foretatt. Fremtidsperspektiver og en subjektiv vurdering av rettstilstanden følger før trådene samles i avslutningen. Denne vil være kortfattet fra et objektivt synspunkt, og vi ser om oppgaven har gitt et svar til problemstillingen. Hva har undersøkelsen og kartleggingen av praksis vist?

1.1.4 Avgrensninger og forutsetninger

Foruten en kortere gjennomgang av foretaksstraffen generelt, så avgrenses oppgaven mot en dypere behandling av emnet som sådan. Hva som er fokus er nevnt. Oppgaven avgrenses også mot andre paragrafer i straffeloven og ellers i lovgivningen. Relevante bestemmelser er dog med der det er nødvendig og hensiktsmessig. Foretaksstraffen i de nye §§ 27 og 28 i straffeloven 2005⁵ behandles kort.

⁵ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven 2005).

Ellers så forutsettes det generelt at vilkårene til foretaksstraff *er* oppfylt, jf. § 48a. Oppgaven tar ikke sikte på å vurdere eller diskutere om de er oppfylt, men vil fokusere på skjønnet som utøves etter § 48b. Altså ansvarsspørsmålet (vilkårene for straff, § 48a, 1. og 2. ledd) ansees oppfylt, alternativt enighet med det som fremkommer i den aktuelle dommen. Reaksjonsspørsmålet (hvilken straff og utmåling, § 48a, 3. ledd og § 48b 1. ledd, 2. komma), blir kort behandlet. Straffespørsmålet (om foretaket skal straffes, øvrige § 48b) er spørsmålet som dekker problemstillingen og som vil bli behandlet.

1.1.5 Oppgavens emne og problemstilling – et aktuelt område i utvikling

Det er en stadig utvikling på rettsområdet, og Høyesterett har siden den generelle hjemmelen ble innført i 1991 i snitt avsagt et par-tre dommer årlig som vedrører foretaksstraffen. Siden bestemmelsen er lagt opp til at rettens skjønn er avgjørende, er rettspraksis – særlig i form av høyesterettsdommer – vesentlig for utviklingen.

I 2013 kom to dommer på området, Rt. 2013-312 (Takras) og Rt. 2013-1025 (Norconsult). Begge frifinnende. To dommer i løpet av ett år der kravet om straff ble frafalt er ikke vanlig kost, og om Høyesterett har justert kurs vil bli streift innom i pkt. 3.2.2.

I 2014 ser det ikke ut til å komme noen dommer på området.

Takras og *Norconsult* var saker som opptok media. Førstnevnte var hyppig førstesidestoff, med det spesielt tragiske i saken at en tilfeldig fotgjenger ble sterkt invalid og havnet i rullestol, fikk allmenn oppmerksomhet og man kunne lett få medlidenhet med offeret. Ham var på feil sted til feil tid, da en isklump på ca ti kilo falt ned på han fra taket på en bygård på Majorstuen i Oslo, 16. mars 2010. Denne aktualiteten og stadige ”trusselen” som bokstavelig talt henger over hodet på folk når de ferdes rundt i hovedstadens gater i vårløsningen gjorde at mange opplevde saken som skummel og noe som kan ramme hvem som helst, inkludert deg selv. Det var knyttet stor spenning til hva Høyesterett ville konkludere med i mangel på lignende praksis å støtte seg til. Frifinnelsen kom, ja – kanskje noe uventet. Samt en delvis dissens vedrørende *resultatet*.

Norconsult var noe mindre dekket i media. Da det i 2003 skulle bygges vann- og kloakkledning i Tanzania hadde en ansatt i konsulentselskapet Norconsult i prosessen gjort seg skyldig i korrupsjon. Saken ble anmeldt først i 2007, tiltale kom i 2009 og den ansatte ble dømt i hovedforhandling i tingretten først i 2011. Denne ble ikke anket, men selskapet tok ut anke til lagmannsretten vedrørende foretaksstraffen i 2012. Der ble de dømt, men etter ny anke til Høyesterett, så ble de frifunnet i 2013, selv om alle vilkår for foretaksstraff klart var oppfylt. Delvis dissens her også, men her kun *begrunnelsen*. Høyesterett hadde tidsbruken som et av

hovedargumentene da flertallet fant at det ikke burde idømmes foretaksstraff. Fra en vinkel ble det hevdet at tidsslurv og sommel fra påtalemyndighetenes side ledet til den avgjørende seier for selskapet.⁶

Som man ser kan foretaksstraffen ha ganske ulike saksforhold. Foruten viktige forbrukersaker eller alvorlige straffesaker, som for eksempel *Røeggen-dommen* og *Orderud-dommen*⁷, er ikke høyesterettsdommer så ofte i mediabildet. Foretaksstraffens store spenn av saksforhold og mangfoldighet, viktighet, relevans og ikke minst aktualitet er avgjørende oppgavens tema og problemstilling.

Foretaksstraffen som et regelsett til å holde seg innenfor lovens grenser for alle slags foretak, blir mer og mer aktuell ettersom samfunnet blir mer og mer regulert med lov og forskrifter. I tillegg finnes foretakets egne retningslinjer, regler, instruksjoner, kontrollmuligheter og opplæring. Og når vilkårene for foretaksstraff foreligger, er det nettopp ekstra spennende å se hvorfor retten ilegger eller frafaller kravet om straff.

1.2 Rettskildebilde. Hvilke kilder finnes, og hvilke er brukt i oppgaven

1.2.1 Lovgivning og forarbeider

Foretaksstraffens hjemmel finner vi i straffeloven, *Lov 22. mai 1902, nr. 10 Almindelig borgerlig Staffelov*, kapittel 3a. Straffansvar for foretak, §§ 48a og 48b. Forarbeidene til da straffeloven ble vedtatt i 1902 inneholder i svært liten grad spørsmål omkring foretaksstraff. §§ 48a og 48b ble tilføyd ved *Lov 20. juli 1991, nr. 66*. Endringene ble satt i kraft 15. okt 1991, ved kgl.res. 6. sep 1991 nr. 571.

Til de nye paragrafene så lå det et større forberedende arbeid bak; det finnes fire forarbeider til paragrafene: *NOU 1983:57 Straffelovgivningen under omforming – Straffelovkommisjonens delutredning I (1)*, *NOU 1989:11 Straffansvar for foretak – Straffelovkommisjonens delutredning III (2)*, *Ot.prp.nr.27 (1990-1991) Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak) (3)* og *Innst.O.nr.55 (1990-1991) – Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak) (4)*. Av disse er (2) og (3) de mest omfattende.

⁶ Advokatfirmaet Grette (2013).

⁷ Rt. 2013-388 (Røeggen) og Rt. 2002-1717 (Orderud).

§ 48a er endret en gang, ved *Lov 29. juni 2007 nr. 81 om samvirkeforetak (samvirkelova)*, satt i kraft 1. jan 2008, ved kgl.res. 23. nov 2007 nr. 1287, da denne medførte at ordet *samvirkeforetak* kom med i opplistingen i paragrafens 2. ledd.

Naturligvis er loven og de fire hovedforarbeider (1)-(4) brukt i oppgaven.

Det finnes to rundskriv fra Riksadvokaten knyttet til §§ 48a og 48b, men disse er ikke relevante for oppgaven, og heller ikke brukt. Forskrifter finnes ikke.

Ellers så er det verdt å merke seg ordlyden i § 48a, 1. ledd: *straffebud er overtrådt*; det må altså finnes et straffebud, der det ved overtredelse av *denne* vil medføre straff, enten i straffeloven selv, eller i annen lovgiving. Denne paragrafen vil som regel i sin fotnote henviser til §§ 48a og 48b, som for eksempel forurl. § 78, 1. ledd, gjør.

I den nye straffeloven 2005, *Lov 20. mai 2005 nr 28 om straff (straffeloven)*, som ikke er satt i kraft (foruten kapittel 16), så finner vi paragrafene om foretaksstraff i kapittel 4, §§ 27 og 28. De er i alt forutsatt å ikke endre rettstilstanden, og de er identiske med dagens paragrafer foruten en mild språklig justering og en ny bokstav *h* i § 28⁸, som ikke finnes i dagens straffelov. Tilføyelsen er i forarbeidene⁹ gjort for å synliggjøre at ”*det er et moment ved vurderingen av om foretaksstraff skal ilegges at internasjonale konvensjoner som Norge er bundet, forutsetter bruk av foretaksstraff*”, (side 244). Grunnen er at ulike internasjonale kriminalitetsbekjempende konvensjoner fra de siste årene forplikter statene til å innføre adgang til å straffe med foretaksstraff.¹⁰

Arbeidet og forberedelsene av denne loven pågikk i lang tid, og munnet ut i de viktigste forarbeidene som er aktuelle for foretaksstraffen: *NOU 2002:4 Ny straffelov – Straffelovkommissionens delutredning VII Utk kap 4. Straffansvar for foretak (1), Ot.prp.nr.90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven) Til §§ 27 og 28 (2) og Innst.O.nr.72 (2004-2005) – Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven) (3)*. Foruten noen få henvisninger til den nye straffelovens §§ 27 og 28, er denne og forarbeidene lite brukt i oppgaven.

Komplett oversikt over lov, forarbeider og øvrige kilder finnes i litteraturoversikten til slutt i oppgaven.

⁸ § 28, 1. ledd, *h*) om overenskomst med fremmed stat forutsetter bruk av foretaksstraff.

⁹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004), side 240-44.

¹⁰ Matningsdal (2014a), note 181.

1.2.2 Rettspraksis

Det eksisterer et mangfold av rettspraksis om emnet, både fra tingrettene, langmannsrettene og Høyesterett. Mange saker om foretaksstraff kommer aldri til domstolene, da påtalemyndigheten – i praksis ØKOKRIM – gir et forelegg som foretaket kan velge å akseptere og betale. Som i den alminnelige rettsklidelæren har som kjent tingrettspraksis og lagmannsrettspraksis liten rettskildemessig vekt (selv om det finnes unntak for sistnevnte på generelt grunnlag) og blir sjelden benyttet som kilde og argument av Høyesterett og ellers i den juridiske litteratur. I oppgaven blir kun høyesterettsdommer brukt. Se mer i pkt. 2.2.

1.2.3 Juridisk teori

Det er skrevet mye om foretaksstraffen. De sentrale skikkelsene i strafferetten i Norge behandler alle emnet i sine bøker om alminnelig strafferett og ellers i kommentarutgavene til straffeloven. Den første egentlige bok om emnet ble gitt ut i 2012.¹¹ Det finnes for øvrig en rikholdig mengde mindre arbeider og publikasjoner om foretakstraffen i form av artikler og kommentarer, sistnevnte spesielt knyttet til de mange høyesterettsdommene.

1.2.4 Andre kilder

Av andre kilder så finnes det mer nyhetsvinklede nettartikler og info, spesielt om dommer på ØKOKRIM sine nettsider, som har en særegen spisskompetanse på foretaksstraffen som påtalemyndighet. Regjeringen har også stoff om emnet på sin nettadresse, i tillegg til det som regnes som forarbeider. Ledende advokater og advokatfirmaer har også publisert saker om foretaksstraffen på sine nettsider. Samt nyhetsjournalistikk som publiserer pressemeldinger, fra for eksempel ØKOKRIM.

1.2.5 Foretakets egne retningslinjer og regler

Ikke en egentlig rettskilde slik en jurist ser det, men særlig relevant her i tilknytning til § 48b bokstav c). Som regel har foretak egne regler og retningslinjer (og/eller følgende: forskrifter, instruksjoner, kontrollrutiner, manualer, sertifikater, prosedyrer) som den ansatte er underlagt og i mer eller mindre grad har å forholde seg til. Dette er ofte et moment som blir tatt til betraktning og vurdert av retten når hensiktsmessighetsskjønnet skal avgjøres. Man kan varierende grad kalle dette som kildebruk av domstolen og noen ganger er ekstrakter av dette materialet bygget inn i dommene.

¹¹ Høivik (2012).

1.2.6 Utenlandske, internasjonale og folkerettslige kilder

På foretaksrettens område i Norge kommer disse kildene i bakgrunnen når det skal tas stilling til om vilkårene for foretaksstraff finnes og om foretaksstraff skal ilegges eller ei. I våre nordiske naboland finnes lignende institutter med tanke på foretaksstraffen, det samme med det øvrige Europa.¹² Disse kildene er lite direkte relevante for norsk rett.

Vi har kilder i tilknytning til EØS/EU-retten via EØS-avtalen som Norge er bundet til. Det er også lagt til grunn at EMK art. 6(1) og EMK TP7 art. 4 kan være relevant i tilknytning til foretaksstraff.¹³ Mer om dette i pkt. 3.2.1., der de er nevnt for å få et komparativt perspektiv med tanke på den norske ordningen. Ellers blir disse kildene lite brukt da de har lite relevans knyttet til oppgavens problemstilling.

2 Hoveddel. Foretaksstraffen

2.1 Hva er foretaksstraff?

2.1.1 Generelt om foretaksstraffen. Lovens ordlyd og oppbygning

Foretaksstraff er altså muligheten til å ilegge straff til et foretak, når noen på vegne av foretaket har overtrådt et straffebed i lovgivningen. Hjemmelen finner vi i §§ 48a og 48b, og disse bruker begrepet *foretak* om juridiske personer. Det spiller ingen rolle om den juridiske personen er privat eller offentlig; begge kan straffes.¹⁴ Selve vilkårene for straffeansvaret for foretaket reguleres helt ut av § 48a. Alle vilkårene må være oppfylt for å kunne straffe.

Et foretak har hverken evne eller bevissthet til selv å handle, og således bak alle handlinger står fysiske personer, som styret med styreleder, daglig leder eller en arbeidstaker. Dette er presisert i § 48a som ”*noen som har handlet på vegne av*”. Det er disse som må ha overtrådt et straffebed i den øvrige lovgivning, selv om ingen enkeltperson kan straffes for hendelsen. Det betyr at også såkalte anonyme feil rammes, det vil si feil begått av en eller annen i foretaket som ikke kan identifiseres. Kumulative feil rammes også, det vil si flere feil begått av fle-

¹² Matningsdal (2003), side 391-92.

¹³ Eskeland (2006), 365-66.

¹⁴ Inkludert politiske partier, jf. Rt. 2004-1457 (Rød Ungdom).

re i foretaket som hver for seg ikke har handlet uaktsomt, men den samlede atferden vil kunne karakteriseres som uaktsom.¹⁵

Der det ellers i strafferetten, som den store hovedregel er *obligatorisk* med straff for fysiske personer når vilkårene for straff forelegger og vedkommende gjerningsmann er skyldig, er regelen her en annen. Straffansvaret er *fakultativt*. Hvis vilkårene for å straffe etter § 48a foreligger er det opp til politi- og påtalemyndighet å avgjøre om saken skal forfølges. Videre er det opp til domstolen å utvise et hensiktmessighetskjønn når det skal avgjøres om det skal ilegges straff eller ikke. Denne valgmuligheten til å straffe følger av ordlyden i § 48a, ”*kan* foretaket straffes”, og av ordlyden i § 48b, ”ved avgjørelsen av *om* straff skal ilegges”.¹⁶ Straffen er som regel bøter, i mer sjeldne tilfeller rettighetstap, jf. § 48a, 3. ledd.

Når vilkårene til å straffe er oppfylt etter § 48a, så inneholder § 48b en rekke momenter som det skal tas hensyn til om foretaksstaff bør ilegges.

Etter denne korte generelle innledning følger nå en nødvendig oversikt – en grunnleggende basis – over foretaksstraffen som sådan. Deretter pkt. 2.2 om rettspraksis før oppgavens kjerner og hoveddel begynner fra pkt. 2.3.

2.1.2 Strl. § 48a

Regulerer det vi kaller ansvarsspørsmålet – vilkårene for å kunne straffe – som må være oppfylt. Paragrafens tredje ledd regulerer reaksjonsspørsmålet.

Foretaksansvaret er betinget av at et straffebud er *overtrådt*, noe som for det første tilsier at handlingen er straffesanksjonert i straffeloven eller i særlovgivningen. Overtrådt forutsetter at de objektive vilkår for straff etter den relevante bestemmelsen er overtrådt. Tidligere har det vært drøftet om det er et vilkår at ledelsen kan klandres, men etter Rt. 2013-1025 (Norconsult), der førstvoterende henviser til Rt. 2007-1684 (Fiskedød) avsnitt 37, Rt. 2008-996 (KPMG) avsnitt 38 og Rt. 2012-770 (Norcem) avsnitt 21, virker rettspraksis nå til å mene at dette ikke er noe krav, sammen med teorien som bekrefter dette.¹⁷

Videre så forutsetter straff at skyldkravet i det aktuelle straffebud er oppfylt, men som nevnt i avsnittet over så fastsetter 1. ledd, 2. setning at straff kan ilegges *selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen* – de anonyme og kumulative feil. Derimot er foretaksstraffen

¹⁵ Ot.prp.nr.27 (1990-1991), side 4.

¹⁶ Eskeland (2006), side 349-50.

¹⁷ Schea (2013), side 230-31, Matningsdal (2014b), note 443 og Axelsen (2009), side 207-09.

ikke objektiv; hendelige uhell eller force majeure-tilfelle omfattes uttrykkelig ikke i forarbeidene.¹⁸

Handlet på vegne av et foretak forutsetter et tilknytningskrav og en grense for hvor langt dette rekker. Det må finnes en positiv hjemmel i sedvane, avtale eller lov. Faktisk og tidsmessig må også tilknytningen skje på vegne av foretaket.¹⁹ Som regel er tilknytningskravet ikke et spørsmål, da vedkommende som har handlet for eksempel er styreleder eller ansatt i selskapet. Men ved ulike former for mor/datterselskaper, oppdragstakere, joint ventures og samarbeidspartnere kan spørsmål oppstå.²⁰

Ordlyden *kan* befester det fakultative ansvaret, der det er opp til påtalemyndigheten å avgjøre om foretaket skal forfølges og igjen retten om det skal dømmes etter hensiktsmessighets-skjønn, som videre er regulert i strl. § 48b. Formuleringen statuerer den grunnleggende forskjellen mellom straffansvaret for fysiske personer og juridiske personer. Foreligger vilkårene for å straffe en fysisk person kreves særskilt hjemmel for å frifinne. Ved om foretaksstraff skal idømmes har alltid retten en skjønnsmessig kompetanse til å avgjøre dette.²¹

§ 48a, 2. ledd lister opp hva som menes med foretak. Den er selvforklarende, og det går ikke nærmere inn på de ulike foretakssubjektene her da det ikke er hovedtema for problemstillingen. Dog to bemerkninger. Enkeltpersonforetak; det bør kun straffes når det finnes rimelig ut fra foretakets omfattende virksomhet, med tanke på antall ansatte eller omsetning. Opplistingen er med for ikke å gjøre det formålstjenlig å organisere sin virksomhet som enkeltpersonforetak, dersom den var unntatt. Drives den i helhet av eier selv, svikter lovgrunnen for foretaksstraff, og en bør heller gå på den fysiske person, jf. Rt. 2007-785 (Enkeltpersonforetak).²² Fusjonerende og oppløste foretak; er ikke til hinder for straff, men det må avgjøres etter en konkret vurdering av om de straffbare forhold fortsatt kan sies å foreligge på vegne av foretaket etter fusjonen, jf. Høyesterett i kjennelsen Rt. 1994-299 (Fusjon).

3. ledd regulerer reaksjonsspørsmålet. Straffen er bøter. Rettighetstap forekommer unntaksvis. Se pkt. 2.1.4.

¹⁸ NOU 1989:11, side 16 og Ot.prp.nr.27 (1990-1991), side 17.

¹⁹ Jensen (1999a), side 63.

²⁰ Matningsdal (2014b), note 444.

²¹ Matningsdal (2014b), note 446.

²² NOU 1989:11, side 22.

2.1.3 Strl. § 48b

Regulerer både spørsmålet om ansvar skal ilegges, som en oppfølging til kan-skjønnets og ansvarets omfang/utmåling. § 48b vil løpende bli behandlet i pkt. 2.3/2.4 så her blir kun en kort redegjørelse.

Paragrafen består av et første ledd og ulike momenter det skal tas hensyn til i form av bokstaver a-g. Ordlyden ”*særlig*” viser at momentlisten ikke er uttømmende; oppregningen ramser opp de mest aktuelle.²³ I tillegg til disse så kan likhetshensyn vektlegges²⁴, gjentakelser og tidligere overtredelser²⁵, om det finnes tidligere brudd og anmeldelser som ikke førte til foretaksstraff²⁶, om saken har blitt gammel²⁷, at det ikke var andre å pålegge ansvar²⁸ og i Ot.prp.nr.90 (2003-2004) om ny straffelov om at reglene om tilståelsesrabatt også gjelder ved foretaksstraff.²⁹

Bokstav a om dens preventive virkning, så menes det i Ot.prp.nr.27 (1990-1991) side 34 at den skal søkes utmålt slik at den vil virke avskrekkende og normdannende for fremtiden. Bøtenivået bør i det vesentlige ligge høyere enn personlig ansvarlige for samme overtredelse.

Bokstav b om overtredelsens grovhet har betydning for hvor streng straffen skal bli med tanke på botens omfang. Skadens størrelse, skademulighet og hvilken type skyld. Omvendt overtredelsens beskjedne karakter som taler for frifinnelse.³⁰

Bokstav c om det ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen legges det vekt på blant annet om svikten som har skjedd er stor, prøvde de å begrense skadene, manglede bevissthet om skadepotensial og om det var styrende organer som stod bak svikten.

Bokstav d om overtredelsen er begått for å fremme foretakets interesser, så menes det ikke nødvendigvis at handlingen må være begått med hensikt med tanke på lovbruddet. Rt. 2004-1449 (Idealkonkurrens) er illustrerende til fordel for straff da handlingen var begått ”*for å fremme dels forretningsmessige og økonomiske interesser*”, (avsnitt 44).

²³ Matningsdal (1996), side 114.

²⁴ Ot.prp.nr.27, side 35.

²⁵ Matningsdal (2014b), note 459.

²⁶ Jf. Rt. 2000-1451 (Kjøre- og hviletid).

²⁷ Jf. Rt. 2013-1025 (Norconsult) og pkt. 1.1.5.

²⁸ Jf. Rt. 2009-1595 (Feilføring).

²⁹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004), side 432-33. Dette bør også gjelde dagens lov, jf. Matningsdal (2014a), note 173.

³⁰ Matningsdal (2003), side 417-18.

Bokstav e om foretaket har hatt eller kunne oppnådd fordeler ved overtredelsen. Kunne ha oppnådd viser at det er tilstrekkelig med en hypotetisk fordel. Almennelige økonomiske og konkurransebetingede fordeler, men også økt maktstilling og virkeområde i markedet kan få betydning.³¹

Bokstav f, økonomisk evne, er alltid et moment som drøftes. Svak økonomi kan føre til frafall av straff, motsatt sterk økonomi. Om foretaket tilhører et større konsern organisert som mor- og datterselskaper (som kan ha god økonomi) kan vektlegges.³²

Endelig bokstav g om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt foretaket, eller noen på vegne av det eller om noen enkeltperson blir ilagt straff. Det særlig aktuelle hensynet er å unngå dobbelstraff – flere straffer rammer samme forhold; også med tanke på inndragning. Samt forholdet til EMK art. 6, se nærmere pkt. 3.2.1. Vedrørende fysisk person så tenker en ofte på eieren av mindre foretak.

2.1.4 Kort om reaksjonsspørsmålet. Hvis straff ilegges, hvilken straff?

Når vilkårene etter § 48a er oppfylt og det er av retten funnet det hensiktsmessig med foretaksstraff etter § 48b, skal det fastsettes en reaksjon. Straffen er bøter, jf. 48a, 3. ledd. Da et foretak ikke kan settes i fengsel eller idømmes samfunnstjeneste, nyttes ikke subsidiær fengselsstraff og bot kan fastsettes selv om straffebudet kun gir hjemmel for fengselsstraff, jf. § 28, 2. ledd.

Videre i § 48b, 1. ledd så kan det idømmes rettighetstap. Siden sistnevnte ofte er inngripende, skal det etter forarbeidene³³ brukes med forsiktighet og bør bare anvendes når samfunnsmessige hensyn tilsier det. Det noe mildere alternativet ved kun å forby virksomheten i ”visse former” er mer anvendelig da det kan skilles ut til bestemte produkter eller tjenester, se som eksempel straffen til entreprenøren i Rt. 2000-2023 (Losjebygget).³⁴

Straffen skal i alle tilfelle tilpasses etter forholdene, jf. § 48b, 1. ledd og særlig bokstav f, foretakets økonomiske evne. Se utførlig om dette, pkt. 2.3.5/2.4.5.

³¹ Matningsdal (2003), side 419.

³² Ot.prp.nr.27 (1990-1991), side 35.

³³ Ot.prp.nr.27 (1990-1991), side 33.

³⁴ Matningsdal (2003), side 407-08.

I tillegg er inndragning en aktuell reaksjon ved siden av; de generelle strafferettslige inndragningsreglene gjelder også foretak, ifølge forarbeidene.³⁵ Inndragning er ikke straff, jf. § 15, men den idømmes i tillegg med hjemmel i §§ 34-38. Ved avgjørelsen og utmålingen om bot skal det tas hensyn til om foretaket får inndragning.³⁶ Se særlig Rt. 1995-1922 (Bølgepapp) og Rt. 1993-459 (Inndratt datautstyr), som vedrører disse spørsmål.

Også rettergangsstraff kan idømmes i forbindelse med sak om foretaksstraff, jf. Rt. 2001-837 (Aftenposten II), pkt. 2.4.7.

2.1.5 Kort om prosessuelle spørsmål

Avgjørelsen om vilkårene etter § 48a er oppfylt, hører prosessuelt under skyldspørsmålet, mens avgjørelsen etter om § 48b om kompetansen skal brukes og utmåling av reaksjon hører under straffespørsmålet.³⁷ Denne kompetansen har påtalemyndigheten, som regel ØKO-KRIM. Påtalemyndigheten har etter etterforskningen mulighet til å henlegge saken; det gis ikke påtaleunntatelse. Hvis vilkårene foreligger og det menes hensiktsmessig med straff, vil det som regel først bli utferdiget et forelegg som kan vedtas av foretaket. De fleste saker om foretaksstraff blir som regel avgjort ved at ØKOKRIM gir foretaket et forelegg som blir vedtatt.³⁸ Aksepterer ikke forelegget, reises tiltale og saken sendes tingretten.

I saker om foretaksstraff regnes selve foretaket som siktet, og det er foretaket som er part i saken. Hvis det blir utferdiget forelegg, må dette vedtas av siktede. I praksis vil denne beslutningen tas av styret i foretaket, den som har myndighet til å treffe avgjørelser eller den som tegner firmaet som må undertegne avgjørelsen. Reglene om foreldelse er de samme som for fysiske personer som for juridiske.³⁹

2.1.6 Kort om formålet med foretaksstraffen. Lovgivers vilje

Foruten ønsket om en opprydning i regelverket av de omtrent 60 særlovene som hjemlet foretaksstraff frem til vedtakelsen i 1991, så var hovedformålet at en generell hjemmel ville styrke straffens preventive effekt – å forsvare samfunnet mot uønskede handlinger fra foretak. Foretaket ville således bli et eget straffesubjekt, noe som var praktisk med tanke på et supplement

³⁵ Ot.prp.nr.27 (1990-1991), side 33-34

³⁶ Asbjørnsen (1996), side 105-06.

³⁷ Matningsdal (2014b), note 446.

³⁸ Eskeland (2006), side 464.

³⁹ Ot.prp.nr.27 (1990-1991), side 37-38.

til det eksisterende personlige ansvar på grunn av nye typer kriminalitet i samfunnet, som for eksempel innen forurensing, arbeidsmiljø og produktkontroll.⁴⁰

Ved at lovgiver innførte en generell hjemmel for foretaksstraff så innebar det, som påpekt over, *ikke* en presumpsjon for at det skal i legges straff når vilkårene foreligger. Hensynene som taler for og i mot må vurderes fra sak til sak, noe som Høyesterett til stadighet presiserer i først i sine vota; noe som også er rettfærdig. Lovgiver har funnet det mest hensiktsmessig at retten er best egnet til dette, jf. den fakultative adgangen. I tillegg til momentene i § 48b så vil de opprinnelige lovformål være med i bakgrunnen når avgjørelsen skal tas. Oppstillingen under pretenderer ikke å være fullstendig; kun en kort gjennomgang av de viktigste formål.

Ved å kunne straffe foretaket så kan straffen tilpasses foretakets økonomiske evne. Trusselen om at lovstridige handlinger kan bli oppdaget og straffet kan skape interesse blant de beslutende organer for å hindre lovbrudd. Også med tanke på den enkelte arbeidstaker som vil kunne bli møtt av sanksjoner fra arbeidsgiver om ham bryter loven. En annen effekt som ønskes oppnådd er at dette vil skape et sterkere press på foretakene i å styrke opplæringen av sine ansatte, gi instruksjoner og gjennomføre kontroll og tilsyn med at de opprettholder regleverket.⁴¹

Straffen, som regel boten, kan bli tung for et foretak å fordøye. Den vil naturlig nok settes svært høyere enn hvis det kun var tale om et personlig rettssubjekt, jf. § 27.⁴² I Innst.O.nr.55 (1990-1991) side 4 ble det sluttet enighet til at *”bøtenivået for foretaksstraff bør generelt ligge vesentlig høyere enn bøtenivået for personlig ansvar for samme overtredelse”*. Nedad er det av ØKOKRIM fastsatt at foretaksstraff bare unntaksvis skal settes lavere enn kr 50.000,-. Er det aktuelt med bot under dette, bør saken henlegges.⁴³ Boten skal tilpasses foretakets økonomiske evne i tillegg til de andre momenter i § 48b. Oppad kan den bli svært høy når selskapet er stort; Statoil ASA vedtok et forelegg av 24.11.2005 på kr 80 millioner for brudd på petroleumsloven⁴⁴ og Yara International vedtok et forelegg og inndragning i januar 2014 på til sammen kr 295 millioner for brudd på lovgiving vedrørende korrupsjon og bestikkelser.⁴⁵

Et annet formål er å motvirke pulverisering av straffansvaret. Uten foretaksstraff kunne det vært mulig at ansvaret ble pulverisert ved at det ikke er grunnlag eller mulig å føre bevis for et

⁴⁰ Ot.prp.nr.27 (1990-1991), side 7-9.

⁴¹ Matningsdal (2003), side 392-93 og Matningsdal (1996), side 99.

⁴² Slettan (1997), side 213-14.

⁴³ ØKOKRIM (2010).

⁴⁴ Høivik (2012), side 69-82, spesielt note 241.

⁴⁵ Dagens Næringsliv (2014).

personlig straffansvar, for eksempel en arbeidstaker i en større bedrift. Jf. § 48a som nå dekker anonyme og kumulative feil.

Å bli dømt for foretaksstraff kan også gi en stigmatiserende effekt fra publikum overfor foretaket. Redusert renommé kan være en viktig faktor for en bedrift som må lokke til seg kunder og arbeidstakere, samt kunne delta i anbudskonkurranser for å overleve økonomisk. Negativ mediadekning er en effekt som for de fleste er uønsket.

Tidlig i teorien var det problematisert skillet mellom det offentlige og private, da det førstnevnte, unntatt daværende arbeidsmiljø- og forurensingslovgivning, ikke fantes hjemler til å straffe offentlige foretak. Et formål med vedtakelsen var dermed også å gjøre det likt for offentlige og private foretak med tanke på hjemmelens utforming.⁴⁶

2.1.7 Kort om fremveksten og utviklingen av foretaksstraffen. Historikken og resultatet til dagens ordning

Straffeloven i sin opprinnelige form hadde ingen regler om foretaksstraff. Hovedregelen i strafferetten er at det kreves skyld for å kunne straffes, altså et personlig ansvar. En juridisk person som et foretak har jo som sådan ingen personlighet og kan pådra seg skyld. Dette var det allmenne syn første halvdel av 1900-tallet, siden et foretak bare handler gjennom personene som opptrer på dets vegne.⁴⁷ Dette var lenge grunnen til at et foretak ikke kunne straffes, slik som i Rt. 1938-411 (Reinkompani). Spørsmålet var om sak kunne reises mot styrelederen i reinkompaniet eller mot reinkompaniet selv, som var et selvstendig rettssubjekt. Flertallet (dissens 5-2) kom til at styreleder var rett ansvarssubjekt. Begrunnelsen var at det etter norsk rett var en *”helt sikker rettssetning at en juridisk person ikke kan straffes”*, (s. 414).⁴⁸ De dissenterende viste til at det var en overtredelse om ikke stilte krav om skyld, og fant det uproblematisk å straffe foretaket.

Parallelt med dommen ble det diskutert i teorien. Det var vokst frem et praktisk behov for å straffe foretak, spesielt aksjeselskaper som følge av konkurser etter første verdenskrig.⁴⁹ Under andre verdenskrig ble kom det første unntak fra utgangspunktet om at foretak ikke kunne straffes, under en prisanordning. Etter krigen kom det så smått hjemler i diverse lover med mulighet for foretaksstraff; prisloven av 26. juni 1953 nr. 4, § 53 var et godt eksempel (nå

⁴⁶ Slettan (1982), side 299-304.

⁴⁷ Matningsdal (1989), side 50-51.

⁴⁸ Matningsdal (2003), side 390-91.

⁴⁹ Høivik (2012), side 53-54.

opphevet).⁵⁰ Utover 1970-tallet ble slike hjemler for straff vanlige i lovene⁵¹; man kunne se en ytterligere fremvekst på 1980-tallet. Etter St.meld.nr.104 (1977-1978) Om kriminalpolitikken (Kriminalmeldingen), så ble Straffelovkommisjonen nedsatt for å undersøke behovet for endringer, 26. september 1980.⁵² I NOU 1983:57 side 159 – således det første forarbeidet til dagens §§ 48a og 48b – uttales det av Straffelovkommisjonen at foretaksstraff ”*vil være et nyttig tillegg til ansvaret for enkeltpersoner*”. Det ble videre behandlet og anbefalt foretaksstraff i NOU 1989:11 der et mindretall gikk inn for en innføring av en generell hjemmel i straffeloven for å straffe foretak. Departementet fulgte opp mindretallets forslag i Ot.prp.nr.27 (1990-1991) side 8-12. Innstillingen fra justiskomiteen Stortinget, Innst.O.nr.55 (1990-1991), var enig i departementet, og Stortinget tilføyde ved lov 20. juli 1991 nr. 66, en generell hjemmel for foretaksstraff. Endringene ble satt i kraft 15. okt 1991, ved kgl.res. 6. sep 1991 nr. 571. Med det så ble omtrent 60 særlover som hadde hjemler om foretaksstraff opphevet og det skjedde en betydelig opprydning i lovverket.

2.2 Rettspraksis. Om høyesterettsdommene

2.2.1 Representativt utvalg. En gjennomgang av utvalgt rettspraksis i tilknytning til momentlisten i § 48b

Etter denne generelle gjennomgangen av foretaksstraffen som sådan, har vi nå en basis for tyngdepunktet i oppgaven. Tilbake til problemstillingen: hvorfor ilegger eller frafaller retten kravet om straff? For å gi et svar på problemstillingen vil det i det følgende bli en undersøkelse av relevant høyesterettspraksis. Høyesterett blir med andre ord den sentrale rettskildedefaktoren. En kartlegging av hvilke momenter Høyesterett legger vekt på som det avgjørende utslag i forbindelse med domfellelse eller frafall av straff. Enkelte forhold i saken gjør at noen momenter kan bli sterkt utslagsgivende og stå for seg selv, mens andre kan virke sammen kumulativt slik at resultatet blir straff.

Kun høyesterettsdommer er brukt i oppgaven. I den alminnelige rettskildelæren så er det dommer fra Høyesterett som har størst relevans og vekt som kilde når man skal støtte seg på tidligere praksis ved avgjørelsen av lignende spørsmål. Slutningen man kan trekke ved å undersøke tidligere dommer vil i mange tilfeller være veiledende for fremtiden.

⁵⁰ Matningsdal (2003), side 391.

⁵¹ Tronslin (1983), side 1-3.

⁵² Slettan (1980), side 551-53.

Av de dommene som finnes så er det foretatt et representativt utvalg, med tyngdepunkt på praksis etter innlemmelsen av §§ 48a og 48b, i kraft fra 15. okt 1991. Unntatt de mer straffeprosessuelle avgjørelsene som knytter seg til paragrafene så vil man i realiteten komme inn på de fleste dommene. For når en sak om foretaksstraff tross alt kommer opp i Høyesterett er det som regel noe som er uklart som Høyesterett her må avklare og dømme etter beste evne. I pkt. 2.3/2.4 nedenfor er 39 høyesterettsdommer benyttet. 33 av disse knytter seg av hjemmelen vi har i dagens straffelov, 6 dommer er fra tiden før §§ 48a og 48b; den tidligste fra 1982.

Komplett liste over dommene som er brukt i oppgaven – totalt 43 – finnes i litteraturlisten.

2.2.2 Antall dommer totalt fra Høyesterett og ellers fra domstolene. Et forsøk på en opptelling

Det eksisterer et mangfold av rettspraksis om foretaksstraffen, både fra tingrettene, lagmannsrettene og Høyesterett. Totalt med alle avgjørelser både strafferettslig, straffeprosessuelt og sivile saker inkludert – etter – ikrafttredelsen av paragrafene 15. okt 1991, finnes ca. 305 saker.⁵³ Samtidig overlapper en del saker og er de samme, da de er anket. Av disse 305 fordeler 85 seg på Høyesterett, 150 på lagmannsrettene og rundt 70 på tingrettene. Det lave antallet fra sistnevnte skyldes delvis at ikke alle tingrettsdommer er tilgjengelige i lovdata.⁵⁴ Av de 85 dommene fra Høyesterett er en rekke saker prosessuelle og sivile med bare en enkelt henvisning i teksten. I realiteten med tanke på dommer fra Høyesterett som faktisk hovedsaklig omhandler foretaksstraff, noe rundt 40-50 saker. Samtidig må praksis før ikrafttredelsen medregnes, så tallet er nok allikevel noe høyere, men ikke meget over 50.

Ved å studere hyppigheten av dommene fra Høyesterett så kan man se en økning i dommer vedrørende foretaksstraff fra årtusenskiftet. I snitt kommer det to-tre høyesterettsdommer årlig om emnet.

I tillegg så er det lett å glemme sakene som aldri kommer så langt i systemet. De fleste saker om foretaksstraff kommer nemlig aldri til domstolene, da påtalemyndigheten – i praksis ØKOKRIM – gir et forelegg/bot som foretaket kan velge å akseptere og betale.⁵⁵ Disse sakene kan man lese mer om i ØKOKRIMs årsrapporter.

⁵³ Tallene i pkt. 2.2.2 baserer seg på en opptelling gjort fra Lovdata.no, fra både §§ 48a og 48b ved å undersøke symbolet ”avgjørelser” over paragrafene 15. oktober 2014. Som regel er begge paragrafer brukt i alle sakene, da de tett henger sammen.

⁵⁴ Hartmann (2009), pkt. 2.

⁵⁵ Eskeland (2006), side 464.

2.3 Hvorfor blir det domfellelse eller strengere straff: Kan vi utlede og peke på generelle typetilfelle og forhold som fører til straff?

2.3.1 Innledende bemerkning. Opplegget videre

For å kunne gi et svar til oppgavens problemstilling vil høyesterettsdommene bli gjennomgått i pkt. 2.3/2.4. Mange av de som endte med ilagt straff vil være under pkt. 2.3 og motsatt frafall av straff, pkt. 2.4. Men uavhengig av domsresultat vil dommen bli brukt som illustrasjon under der det er nytteverdig. Repetisjoner prøves unngått, men naturligvis vil det forekomme med enkelte dommer da de kan være relevante under flere punkter. Noen dommer er blitt sterke prejudikater, slik som **Rt. 1995-1922 (Bølgepapp II)**.

Av plasshensyn er dommenes saksforhold kort beskrevet, men oppgaven tar sikte på å få med det essensielle og nødvendige for å sette dommen inn i riktig kontekst. Kallenavn blir benyttet i klamme for enklere å "huske" saken, samt det ofte også beskriver saksforholdet godt. Domsreferansen og kallenavnet er satt i fet skrift for å fremtre tydeligere i teksten i oppgavens pkt. 2.3-2.4. Høyesteretts sitat/direkte uttalelse er satt i kursiv. Skarp klamme ([]) som er satt inn i sitatet beskriver noe som ikke står i sitatet, men er nødvendig for å få frem meningen.

Pkt. 2.3.2 til 2.3.7 og pkt. 2.4.2 til 2.4.7 tar utgangspunkt i momentlisten i § 48b. Vedrørende denne så henvises det til pkt. 2.1.3 hva som faller inn under disse bokstavene i § 48b. Av praktiske hensyn og delvis overlappende momenter er bokstav a og b slått sammen til et punkt, bokstav c står for seg, bokstav d og e er slått sammen, bokstav f står for seg og det samme med g. Siden § 48b ikke er uttømmende vil andre hensyn som har gjort seg gjeldende i rettspraksis komme som et sjettest punkt, pkt. 2.3.7/2.4.7.

Avslutningsvis pretenderer pkt. 2.3.8/2.4.8 å være et forsøk på en oppsummering. Der trekkes det summarisk ut om det kan være noen generelle typetilfelle og forhold som fører til frafall eller illeggelse av straff. Et mer vurderingspreget ståsted foretas i del 3.

2.3.2 Straffens preventive virkning og overtredelsens grovhet (bokstav a og b)

Rt. 1982-1022 (Alvorlig brannskade) er en dom før vi fikk de generelle bestemmelsene, men et godt eksempel på at Høyesterett fant det så alvorlig at det måtte dømmes, tross frikjennelse i herredsretten. En bedrift hadde i verkstedet tatt inn mindreårige til å jobbe for seg, men en rekke av arbeidsmiljølovens bestemmelser om brann- og eksplosjonsfare var overtrådt. Saken endte ekstra tragisk med at en 16-åring døde av brannskader. Bruddet var så grovt at "*generalpreventive hensyn gjør seg klart gjeldende og tilsier en markert reaksjon*", (side 1026).

Se også **Rt. 1989-733 (Kommunalt forbrenningsanlegg)**. Her hadde en kommune konsesjon for drift av et mindre forbrenningsanlegg for avfall. Statens forurensingstilsyn hadde påpekt flere feil som åpen brenning utenfor anlegget, brenning ved lave temperaturer og det nødvendige utstyret til brenning manglet. Dette førte til utslipp som ikke bare var sjenerende, men også en helseisiko for naboer, som hadde klaget. Forelegg på kr 150.000,- ble ikke vedtatt, men kommunen ble dømt i herredsretten med en bot på kun kr 25.000,-. Denne ble anket til Høyesterett. Førstvoterende la stor vekt på den grovt bevisste overtredelsen. Både kommuneingeniøren og den politiske ledelsen var fullstendig klar over forholdene de tillot. Anførsler om liten kommune og dårlig økonomi ble avist med *”at boten i et tilfelle som dette settes så høyt at forurenseren ikke av økonomiske eller andre grunner fristes til å velge å sette seg ut over regler han er bundet av”*, (side 735). Boten ble dermed økt betraktelig, og det ikke var grunn til å gå under det nivå som fremgikk av forelegget på kr 150.000,-, som ble resultatet.

I en særstilling på foretaksstraffens område står **Rt. 1995-1922 (Bølgepapp II)**. Dommen er en av de viktigste på området og har siden vært veiledende for rettspraksis. Saken er på konkurranserettens område, og handlet i korthet om fire bedrifter som ble funnet skyldige i ulovlig prissamarbeid i bølgepappnæringen over et lengre tidsrom. Det ble idømt svært strenge straffer, inndragning og egne bøter til de administrerende direktører. Vedrørende den preventive effekt og grovheten ble det særlig lagt vekt på at prissamarbeidet hadde en kontinuitet over hele åtte år og det var snakk om et fortsatt straffbart forhold. Det var nødvendig å fastsette en avskrekkende dom da det ble avslørt at samarbeidet ledet til høyere priser, som hadde gitt en vinning for selskapene på bekostning av deres kunder og et netto effektivitetstap i samfunnet. I tillegg var særdeles skjerpene at samarbeidet var velorganisert, holdt skjult, hadde en negativ ressursbruk for samfunnet, samt at selskapene har hatt god økonomi med en omsetning på cirka kr 5,3 milliarder i det aktuelle tidsrom, (side 1931-34). Dommen er nevnt flere punkter under.

Straffens preventive virkning og grovhet stod også sterkt i fokus i **Rt. 2000-2023 (Losjebygget)**. Tomt med en gammel losjebygning ble midlertidig fredet av fylkeskonservatoren, men ble revet etter avslag på rivingstillatelse og mens klage på vedtaket lå til behandling hos Riksantikvaren. Høyesterett fulgte opp aktors anførsel vedrørende rivingen, som var den grovste overtredelse av kulturminneloven noen gang, og det ble uttrykkelig fastslått at brudd på denne lov faller klart innenfor området for foretaksstraff.⁵⁶ For at denne skulle fungere effektivt måtte det av allmennpreventive grunner reageres kraftig selv om Losjen, og vedkommende som

⁵⁶ Eskeland (2006), side 354.

på vegne av Losjen fikk organisert riving av bygget, var en ideell organisasjon. Se og pkt. 2.3.4-2.3.6.

I **Rt. 2002-1312 (Brudd på verdipapirlovgivningen)** stod også overtredelsens grovhet og den preventive virkning i sentrum. Saken gikk i sin korthet ut på bruk av foretaksstraff ved unnlatt flagging etter verdipapirlovgivningen vedrørende aksjer og obligasjoner. Høyesterett fastslo at det forelå objektivt sett en betydelig overskridelse av flaggingsreglene og vurderte de subjektive forhold som forsett, uaktsomhet og villfarelse, men det fikk ikke nevneverdig betydning, selv om lovområdet på den aktuelle tiden var svært komplisert. Av preventive hensyn og de store verdiene det var snakk om, måtte det reageres med straff, men det ble understreket *”at boten må reflektere at man her befinner seg langt fra de tilfeller hvor det har skjedd en bevisst manipulering for å påvirke kursen på aksjer i børsnoterte selskaper”*, (side 1321). Boten ble satt ned fra kr 900.000,- i lagmannsretten, til kr 400.000,-.

Det spesielle saksforholdet i **Rt. 2004-1457 (Rød Ungdom)** splittet Høyesterett (dissens 3-2) vedrørende om foretaksstraff var formålstjenelig etter § 48b – det var på det rene at handlingene ble rammet av § 48a. Saken dreide seg om den politiske ungdomsorganisasjonen Rød Ungdom som hadde lagt ut 13 skolebøker for elever i den videregående skole på internett, slik at de kunne nedlastes. Faktum viste dog at dette ble skjedd i en meget beskjeden utstrekning den korte tiden de lå tilgjengelig på nettet. Førstvoterende la avgjørende vekt på at det var organisasjonens øverste ledelse og styrende organer som hadde forberedt og iverksatt overtredelsen, og da *”vil foretaksstraff i slike tilfeller være særlig sterkt legislativt begrunnet”*, (avsnitt 23). Ved siden av at ingen ble personlig ansvarlige for lovbruddet og ønsket i forarbeidene om å unngå ansvarspulverisering, ble det påpekt den preventive effekten da det her er organisasjonen som peker seg ut som det naturlige ansvarssubjekt.⁵⁷ Forsvarerens anførsel om at læreboksaksjonen bar preg av sivil ulydighet ble raskt avfeid og *”heller ikke dette kunne tillegges noen vekt. Når en organisasjon vedtar å iverksette en ulovlig og straffbar aksjon, må den finne seg i at det blir gjort straffansvar gjeldende mot organisasjonen som sådan”*, (avsnitt 25).

I **Rt. 2007-1841 (Billettbestillingsdata)** hadde et flyselskap, som var den dominerende markedsaktøren, benyttet seg av billettbestillingsdata som gjaldt et annet flyselskap. Det var uklart om og i hvilken utstrekning bruken av dataene hadde skadet flyselskapet som fikk misbrukt sine data i form av dårligere driftsresultater, eller ført til bedret resultat for overtrederen. Dog fant Høyesterett det var straffbar misbruk av forretnings- eller bedriftshemmeligheter og foretaksstraff ble ansett berettiget. Førstvoterende la vekt på den langvarige, grove utnyttelse

⁵⁷ Høivik (2005), side 112-14.

av bedriftshemmelighetene og at det straffbare forhold var begått av ledende ansatte. Og det gjaldt *”en type straffbare handlinger som det er vanskelig å oppdage, og det må antas at den preventive effekt av å anvende foretaksstraff i slike tilfeller vil være betydelig”*, (avsnitt 36). Grunnet den *”meget alvorlige overtredelse”*, (avsnitt 39), fant Høyesterett det ikke nødvendig å endre boten fra lagmannsretten på kr 4 millioner. En i og for seg lav bot, sett i betraktning foretakets størrelse.⁵⁸

Allmennpreventive hensyn fikk stor betydning i **Rt. 2008-996 (KPMG)**. Saken handlet om et revisjonsselskap som ble frifunnet i både tingretten og lagmannsretten, etter de hadde tatt et oppdrag for tre selskaper styrt av to bedrageridømte forretningsmenn. Ansvarlig revisor i revisjonsselskapet dømt til fengsel i første instans. Høyesterett understreker at selv om selskapet her hadde fulgt opp og gjort mye riktig, så var det skjedd en stor grov feil. Selv om det er vanskelig konkret å påvise hva som burde gjort annerledes, så er *”det ingen forutsetning for bruk av foretaksstraff at foretaket eller noen i dens ledelse kan bebreides for de feil og mangler som ligger til grunn for den straffbare handling. Jeg viser til Rt. 2007-1684 [(Fiskedød)] avsnitt 36-38”*, (avsnitt 38). Høyesterett følger altså opp den strenge aktsomhetsnormen som ble lagt i Fiskedød-dommen, se pkt. 2.3.3. I tillegg til grovheten ble det til slutt sagt at *”det er ikke til å komme fra at revisjonenes fundamentale betydning for regnskaps troverdighet overfor omverdenen tilsier at denne må bære et betydelig ansvar for at dette kunne skje”*, (avsnitt 43). Det ble idømt en bot på kr 5 millioner.

I **Rt. 2009-1595 (Feilføring)** var det særlig den allmennpreventive virkning som tilsa at det måtte reageres med straff. Saken var i sin korthet at et slakteri utsatte slakting av et parti lam og sau over en helg og ble da gitt feil type fôr. Ti dyr mistet livet som følge av dette, og andre dyr ble utsatt for betydelige lidelser. Høyesterett fant konsekvensene for dyrene alvorlige og at bruddet på dyrevernloven grovt. Det ble påpekt at *”økonomiske marginer og krav til stadig økt effektivisering i kjøttbransjen er en fare for at hensynet til dyrevelferden kan bli lidende. Brudd på dyrevernloven er dessuten vanskelig å oppdage, noe som tilsier at det [bør] reageres når man har avklart at det foreligger brudd”*, (avsnitt 28).

Grovhet og skadepotensial var tema i **Rt. 2010-1608 (Isbrekalving)**. Flere passasjerer på et cruisefartøy som lå nær en isbre på Svalbard ble skadet da en svær isblokk raste ned i sjøen og forårsaket en bølge som skyllet over skipet. Skipet krenget kraftig, og flere av de 18 passasjerene fikk alvorlige skader. Høyesterett viste til det store skadepotensial, at det bare var tilfældighet og hell at ingen ble feid over bord, ble mer skadet eller omkom. I tillegg ble det uan-

⁵⁸ Istad (2008), side 115.

svarlige ved å seile så nært påpekt og den begrensede mulighet for bistand ved ulykker på Svalbard. Foretaksstraffen på kr 300.000,- ble opprettholdt. Se også pkt. 2.3.4.

Typen skyld ble avgjørende for at Høyesterett opphevet en frifinnende som fra lagmannsretten i **Rt. 2008-668 (Manglende arbeidstillatelse)**. Spørsmålet i saken var om en kommune skulle idømmes foretaksstraff for å ha gjort bruk av en utenlandsk arbeidstaker som ikke hadde nødvendig arbeidstillatelse. Høyesterett fant at kommunen hadde opptrådt grovt uaktsomt og det var klanderverdig å ha vedkommende i arbeid når det ikke kunne være noen fornuftig tvil i at ham ikke hadde gyldig arbeidstillatelse.

2.3.3 Om foretaket ved retningslinjer (...) eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen (bokstav c)

Rt. 1989-843 (Fire forurensningsutslipp) er en dom før §§ 48a og 48b, men allerede her fastsetter Høyesterett den vesentlige betydningen av hvilken opplæring, erfaring og kompetanse arbeidstakere har når de skal utføre arbeidsoperasjoner. Om skriftlige påminnelser og instruksjoner så uttaler førstvoterende at *”jo mer alvorlige følger en feil kan få, jo mer skjerpes kravet til aktsomhet, herunder også når det gjelder krav til instruksfesting”*, (side 845). Et selskap hadde lekket diverse væsker av olje og syrer ut i en fjord, men med begrensede skader. Høyesterett skjerpet boten da forurensingen ble gjort av en meget stor bedrift.

En lignende sak hadde vi i **Rt. 1998-2011 (Lutforurensning)**. Her hadde Statoil på et renseanlegg en tank med lut som det hadde vært trøbbel med. Høyesterett var enig med aktors anførsler at de ansatte her *burde* ha skjont at tanken var lekk, og at bedre rutiner og kontroll kunne forhindre en så stor forurensning ut i grunnen. Høyesterett opphevet underordnede retters frifinnende dommer, da Høyesterett fant brudd på forurensingsloven. Herredsrettens dom var derimot ikke utfyllende nok til å danne premisser for fellende dom i Høyesterett, så den ble sendt til ny behandling.

Den strenge dommen **Rt. 2007-1684 (Fiskedød)** illustrerer hvor høyt listen legges når om foretaket kunne gjort noe *mer* for å hindre overtredelsen. I motsetning til **Rt. 1993-459 (Inndratt datautstyr)**, se pkt. 2.4.4, som Høyesterett henviser til, hadde *ikke* foretaket her gjort *alt* de kunne for å forhindre overtredelsen, og opprettholdt boten på kr 1,2 millioner. I et firma som drev installasjon og service av kjøleanlegg måtte en ansatt tappe ammoniakkholdig vann i store beholdere à 1000 liter. Den ansatte varslet prosjektlederen så at han aktet å tømme innholdet ut, men fikk klar beskjed om *ikke* å gjøre det. En av beholderne fikk lekk fire dager senere. Da tømte den ansatte ut innholdet av denne. Ammoniakkblandingen inneholdt ca 125 kilo ammoniakk, og forårsaket en omfattende fiskedød i en elv som vannledningsnettlet førte ut til. Spørsmålet var om instruksbruddet var så upåregnelig for arbeidsgiveren at de ikke

kunne idømmes foretaksstraff. Førstvoterende fastslo at det er naturlig å gå ut i fra at en erfarne arbeidstaker *ikke* går i mot en konkret uttrykkelig instruks gitt av arbeidsgiver (avsnitt 31). Men Høyesterett fant det ikke kunne tillegges avgjørende vekt; arbeidsgiver kunne gjort mer for å forhindre utslippet i løpet av disse fire dagene.⁵⁹ Beholderne kunne vært flyttet, det kunne vært gitt flere generelle instruksjoner, andre i bedriften kunne tatt skritt til avfallshåndtering og det kunne vært angitt alternative håndteringsmåter i den konkrete instruksjonen. I tillegg manglet de internkontroll vedrørende miljøskader og bedriften hadde ikke fulgt opp med nødvendige kurs eller opplæring. Høyesterett påpekte ellers overtredelsens alvorlige karakter samt de viktige allmennpreventive hensyn i forurensningssaker. Miljøet representerer et felles gode som har særskilt behov for vern. Det ble lagt vekt på at boten skulle være følbare: *”botens størrelse bør også avspeile at samfunnet har lidt et tap ved naturskader”*, (avsnitt 49).

Denne dommen ble også henvist til året etter i **Rt. 2008-996 (KPMG)** – angående den strenge aktsomhetsnormen – at det kan være vanskelig *”konkret å påvise hva som bør gjøres annerledes kan ikke være avgjørende”*, (avsnitt 38). Se om dette, pkt. 2.3.2.

Høyesterett la vekt på i **Rt. 2009-1595 (Feilføring)** at bedre instruksjoner og opplæring ville bidratt til å forebygge lovovertrædelsen, se saksforhold pkt. 2.3.2. I tillegg hadde ikke slakteriet gjort alt med rimelighet kan kreves for å hindre lovbruddet, jf. § 48b, bokstav c. Den uaktsomme svikten ved ikke å utarbeide bedre konkrete retningslinjer vedrørende korrekt føring måtte ansees å ligge hos de mer ledende personer i slakterbedriften. Via vitneforklaringer så ble det også lagt vekt på at heller ingen av dem, uansett stillingsnivå i bedriften, hadde kunnskap om hvor kritisk regelmessig og riktig føring var for dyrene.

Systemsvikt var den bakreliggende årsak til at foretaket ble ilagt straffansvar i **Rt. 2012-770 (Norcem)**. Saken gjaldt brudd på arbeidsmiljøloven, da en arbeider falt 9 meter ned fra en usikret plattform på et anlegg under arbeid, og ble 100 % varig ufør av skadene. De to tidligere retter frifant bedriften, men Høyesterett fant forholdet samlet sett hadde en grovhet som tilsa at foretaksstraff burde ilegges, da det objektivt sett forelå flere brudd på arbeidsmiljøloven. *”Situasjonen var altså at det i årevis hadde foregått en instruksstridig bruk av plattformen – uten at ledelsen var kjent med dette og uten at det ble fanget opp av bedriftens HMS-system”*, (avsnitt 35). Slik som i **Rt. 2007-1684 (Fiskedød)** ble det fastlagt en streng aktsomhetsnorm og bedriften *burde* således i større grad kartlagt og identifisert fysiske faremomenter på anlegget.⁶⁰ Det burde også vært stillet mer konkrete spørsmål om hvordan risikable arbeidsoperasjoner faktisk ble utført og skiftbasene burde *”i større grad vært innpodet sitt an-*

⁵⁹ ØKOKRIM (2008).

⁶⁰ Schea (2013), side 235-36.

svar som ledere og forbilder, både når det gjelder å følge reglene og varsle om avvik”, (avsnitt 42). Aktors påstand om bot på kr 500.000,- ble idømt i Høyesterett.

Rt. 1995-278 (Oppjustert bot) er også et tydelig på at dersom bedre internkontrollsystemer, instruksjoner og opplæring av ansatte var bedre utført, kunne muligens foretaksstraff vært unngått. Se mer pkt. 2.3.5. Samme med **Rt. 2000-1451 (Brudd på kjøre- og hviletid)** som viser *”eit mønster av svak organisering, opplæring og kontroll i høve dei aktuelle reglane”*, (side 1454), som blant annet førte til foretaksstraff, se nærmere pkt. 2.3.4/2.3.7.

2.3.4 Er overtredelsen begått for å fremme foretakets interesser. Har de hatt eller kunne de oppnådd noen fordeler (bokstav d og e)

Rt. 1982-645 (Kraninstruksjon) er illustrerende. Dommen er fra tiden før dagens bestemmelser og på arbeidsmiljørettens område. En ledende ingeniør, B, i et byggeprosjekt, lånte en kran av A. En ansatt under B hadde ikke kranførerbevis til å føre denne kranen, noe han likevel gjorde tross i strid med pålegg gitt av Statens Arbeidsmiljøtilsyn, da de ikke ville gi dispensasjon til bruk i dette tilfellet. Høyesterett opprettholdt dommen for ansvarlige B sin del og var her enig i herredsrettens domsgrunner. De la vekt på at den bevisste overtredelsen av pålegget var begått for å fremme foretakets interesser, vedrørende økonomisk tap og tidsspille: betong som kranen skulle benytte var på vei, like før påske. B vurderte det slik at hvis ikke arbeidet ble utført denne dagen så ville det oppstå forsinkelser i prosjektet på en måned, (side 647-48).

I **Rt. 1995-1922 (Bølgepapp II)**, se saksforhold pkt. 2.3.2, så påpekes det at siden *”det må legges til grunn at det ulovlige kalkulasjonssamarbeide skjedde for å fremme selskapenes interesser og at selskapene har hatt en vesentlig vinning ved samarbeidet”*, (side 1932-33). I den alvorlige tiltalen ble det lagt vekt på de store oppnådde økonomiske fordelene.

I enkeltmannsforetaket i form av et lastebiltransportfirma som ble dømt i **Rt. 2000-1451 (Brudd på kjøre- og hviletid)**, ble det også vektlagt den fordelen de hadde oppnådd ved en sterkere konkurransesitasjon da de neglisjerte reglene, i forhold til andre som fulgte reglene. Se mer pkt. 2.3.7 om dommen.

I **Rt. 2000-2023 (Losjebygget)**, ble den betydelige vinningen tillagt sterk vekt, se saksforhold pkt. 2.3.2. Tomten hadde før riving en verdi på ca kr 1 million, etter riving, ca kr 3 millioner, en gevinst på rundt kr 2 millioner.

I **Rt. 2002-1312 (Brudd på verdipapirlovgivningen)** ble fordelen formulert på den måten om *”overtredelsen etter sin art er egnet til å påvirke [aksje]kursen”*, (side 1321), noe Høyesterett her måtte besvares bekreftende. Se nærmere om saksforholdet, pkt. 2.3.2.

Saken med cruisebåten ved isbreen, **Rt. 2010-1608 (Isbrekalving)**, se om saksforholdet i pkt. 2.3.2, er et eksempel på et selskap som oppnådde fordeler ved å markedsføre noe (som var) farlig; det å gå så nær brekanten. Ved å reklamere for dette på sine hjemmesider hadde selskapet fristet turister til å velge *de* til å se isbreene på Svalbard. Lagmannsretten fant det bevist at dette fremmet selskapets interesser. Selv om selskapet ikke hadde fysisk hånden på roret (båt og mannskap var leid inn), var det de som planla, tilrettela og hadde det overordnede ansvar og interesse i hvordan turen ble gjennomført.

I **Rt. 2011-1738 (Selfangst)** var det ikke tvilsomt at overtredelsene ble gjort for å fremme foretakets interesser. Saken gjaldt foretaksstraff mot et rederi for brudd på bestemmelser knyttet til selfangst. En stor del av jakten på sel hadde skjedd på en måte der båten fortsatt var i bevegelse, slik at selene endelig ble avlivet om bord fortløpende, i stedet for på isen, én og én. Dette var tidsbesparende og takten i fangsten kunne dermed økes og effektiviseres. Jo større antall dyr de fikk, tilsa også en økt samlet offentlig godtgjørelse pr dyr, som hadde stor betydning for det økonomiske resultatet av fangsten. Se mer, pkt. 2.3.5/2.3.7.

2.3.5 Økonomisk evne (bokstav f)

Økonomisk evne er alltid et moment som drøftes, slik som i **Rt. 1992-19 (Morselskapets økonomi)**. Saken er en av de siste dommene som ble dømt etter den gamle lovgivningen. Statens Forurensingstilsyn avdekket grove feil på et renseanlegg og betydelige overtredelser på utslippstillatelsen de hadde. Dette førte til at meget forurenset vann rant via kommunalt anlegg ut i fjorden, som var farlig for levende organismer. I forhørsretten ble de dømt til en bot kr 250.000,- noe bedriften synes var for høyt og anket. Høyesterett avviste anken. Etter en totalvurdering om botens størrelse var førstvoterende enig i forhørsrettens henvisning til forarbeidene til dagens hjemmel, Ot.prp.nr.27 (1990-1991) side 35, og det ble konkludert med at *”jeg er enig i at morselskapets økonomi i denne forbindelse under en enhver omstendighet kan være et relevant moment”*, (side 22). Det var da ikke grunn til å nedsette boten, da morselskapet hadde en bedre økonomi enn det nå avviklede datterselskapet.

At selskapet tilhørte et konsern som samlet sett gikk godt, var et moment som ble tillagt vekt i **Rt. 1995-278 (Oppjustert bot)**. I herredsretten ble byggefirmaet dømt en bot kr 25.000,- for grove brudd innen en rekke bestemmelser i arbeidsmiljøloven, deriblant for manglende internkontrollsystemer. Vedrørende den manglende instruksjonen og opplæringen ledelsen gav arbeidstakerne, fant førstvoterende det enig i herredsrettens karakteristikk *”at denne overtre-*

delsen var skjedd under særdeles skjerpede omstendigheter”, (side 279). Høyesterett vektla aktors påstand om at bøtenivået for overtredelser av arbeidsmiljølovens bestemmelser til sikkert arbeidsmiljø bør settes så høyt at det merkes av bedriftene. I saken hadde blant annet en usikret arbeider falt 4,5 meter og fått lettere skader. I betraktning den risiko som her ble utvist, ble det ikke vektlagt at saksøkte selskap for tiden gikk med underskudd, men som sagt; konsernet gikk bra. Høyesterett oppjusterte boten til kr 50.000,-.

I **Rt. 1995-1922 (Bølgepapp II)**, se saksforhold pkt. 2.3.2, ble den gode økonomien og omsetningen i det aktuelle tidsrom på cirka kr 5,3 milliarder vektlagt. Dommen er en av de strengeste Høyesterett noen gang har gitt; kr 14,9 millioner ble den samlede straffen.⁶¹ At et av selskapene var innfusjonert i et moderselskap hadde ingenting å si for straffen, (side 1930). Sistnevnte anførsel om endringer i eierforholdet ble fulgt opp og til dels avgjørende i **Rt. 2002-1722 (Butikkeierskifte)**, der førstvoterende henviste til dommen og fant at straff kunne ilegges også her.⁶² Motsatt resultat med frifinnelse, men med ikke sammenlignbart saksforhold for øvrig, **Rt. 2008-1201 (Lemminkäinen)**, der Høyesterett fant at kjøper av selskapet ikke var rett ansvarssubjekt, så lenge det selgende selskap ikke hadde opphørt som foretak.

I **Rt. 2000-2023 (Losjebygget)**, se saksforhold pkt. 2.3.2, ble det idømt foretaksstraff på kr 20.000,- og inndragning på kr 1 million. Selv om dette ville medføre at det meste av Losjens likvide midler gikk med til å dekke inndragningsbeløpet, ble det tatt hensyn til at de fortsatt kunne opprettholde den virksomhet de hadde drevet. Ved at de var en ideell organisasjon ble det kun lagt ned påstand om inndragning av kr 1 million og ikke av hele gevinsten på kr 2 millioner, jf. pkt. 2.3.4.

Den store og profesjonelle aktøren i **Rt. 2009-1595 (Feilføring)** fikk kraftig oppjustert sin bot fra tingretten på kr 10.000,-, se saksforhold pkt. 2.3.2. Med en årlig omsetning på ca en halv milliard kroner, ble det ikke vektlagt at foretaket hadde gått med underskudd de siste årene i sammenheng med økte investeringer, og boten kunne da passende settes til kr 300.000,-, (avsnitt 37).

Den økonomiske situasjonen i **Rt. 2011-1738 (Selfangst)**, se saksforhold pkt 2.3.4, talte i grunnen *mot* en straffereaksjon mot foretaket. Rederiet hadde en negativ egenkapital på mer enn kr 15 millioner, men det ble kun trukket inn som et moment ved utmålingen, og kunne *”ikke være til hinder for å ilegge selskapet en bot”*, (avsnitt 39). Midlertidig inndratt ervervs-

⁶¹ Eskeland (2006), side 464.

⁶² Matningsdal (2003), side 402-03.

tillatelse og bortfalt inntektsgrunnlag kunne heller ikke tale mot foretaksstraff, men resultatet ble en heller beskjedne bot på kr 70.000,-, pluss saksomkostninger.

2.3.6 Om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt. Forbudet mot dobbeltstraff (bokstav g)

I **Rt. 1995-1922 (Bølgepapp II)**, se saksforhold pkt. 2.3.2, så ble det dømt straff til både bedrifter og direktører, pluss inndragninger. Det ble påpekt: ” *I det foreliggende tilfelle vil det bli foretatt inndragning av vinning med til sammen kr 8.000.000,-. Som nevnt, må dette tas i betraktning ved fastsettelsen av bøtene [til bedriftene]*”, (side 1934). Vedrørende direktørene, så var det ikke grunn til å redusere straffene fra byretten. Selv om de ikke hadde noen personlig vinning, måtte det legges til grunn at de hadde hatt vesentlig innflytelse angående de ulovlige overtredelser. Allmennpreventive hensyn gjorde seg her med særlig styrke.

I saker vedrørende fiskerilovgivningen er det ikke vært vanlig med både foretaksstraff og inndragning. Men i **Rt. 1996-1065 (Rovfiske i Norsk økonomisk sone)** vek Høyesterett bort fra dette og la vekt på den store forsettlighe underrapporteringen av fangst, samt en annen da nyelig dom. Forsvareren ble ikke hørt med anførsel om at inndragning burde være tilstrekkelig. Førstvoterende uttalte at dette dreide seg om ” *gjentatte og til dels ganske grove straffbare handlinger. Jeg peker på den betydelige underrapportering, forsøkene på å villedde kystvakten og det systematisk ble ventet med å [rapportere]*”, (side 1067). Dommen fordelte seg med kr 400.000,- på foretaksstraff og kr 2,6 millioner i inndragning for rederiet.

I **Rt. 2000-2023 (Losjebygget)**, se saksforhold pkt. 2.3.2, så ble det dømt en rekke reaksjoner. Høyesterett behandlet kun anken fra foretaket Losjen vedrørende bot og inndragning, mens det i herreds- og lagmannsretten ble idømt bøter og inndragninger til enkeltpersoner. Entreprenøren som rev bygget ble blant annet fradømt retten til å rive bygg i fem år. Dommen, samlet sett, er den strengeste vi har på området for kulturvernkriminalitet.⁶³

I saken mot revisjonsselskapet, **Rt. 2008-996 (KPMG)**, se saksforhold pkt. 2.3.2, ble det sagt uttrykkelig at et av formålene med foretaksstraff er å unngå pulverisering av ansvar, og en av medarbeiderne – den ansvarlige revisor – ble straffedømt. At vedkommende person hadde fått straff burde holde, sa forvareren. Høyesterett pekte på at dette ikke er et moment som er avgjørende mot at foretaksstraff bør ilegges, snarere tvert imot. Det ble påpekt at den dømte var partner, hadde en ansvarlig stilling, leder av bank/finansgruppen med 30 ansatte samt leder i

⁶³ Hansen (2003), side 355-56.

et annet revisjonsteam. ”Han hadde således en betydelig posisjon i selskapet, noe som er egnet til å trekke i retning av foretaksstraff”, (avsnitt 40).

2.3.7 Andre momenter som har blitt vektlagt i rettspraksis

I tillegg til opplistingen i § 48b så kan andre momenter vektlegges. Som for eksempel likhetshensyn, gjentakelser og tidligere overtredelser, om det finnes tidligere brudd og anmeldelser som ikke førte til foretaksstraff, om saken har blitt gammel og at det ikke var andre å pålegge ansvar.

I **Rt. 1995-1922 (Bølgepapp II)**, se saksforhold pkt. 2.3.4, ble det også av førstvoterende også vektlagt effektivitetstap for samfunnet og generelle konkurransemessige regler, retningslinjer og betingelser: ”selskapenes forhold må [ellers] bedømmes ut fra myndighetenes ønske om å fremme effektiv konkurranse i næringslivet, slik det er kommet til uttrykk i prisloven, forskrifter [(...)] og retningslinjer for prismyndighetenes virksomhet, fremkommet i meldinger til Stortinget”, (side 1932). I samme dom hadde påtalemyndigheten fremlagt opplysninger om utmålingspraksis vedrørende botens størrelse, fra EU og USA. Høyesterett nevnte deres praksis, men lot seg ikke hemme av den og den fikk lite vekt. Inndragning av vinning i tillegg til bøtestraff forekom ikke i EU, men i dommen ble det som sagt også idømt inndragning, (side 1933-34).

Rt. 2000-1451 (Brudd på kjøre- og hviletid) omhandlet et enkeltmannsforetak som drev lastebiltransport. Statens Vegvesen fant (fortsatt) en rekke brudd på kjøretid, ukehvile, døgnhvile og ferdselsdiagram, da de sjekket firmaet for tredje gang før det havnet i retten. Alle de 64 bruddene som viste en sterk neglisjering av reglene og et mønster av grove brudd over tid. At de ikke endret praksis etter gjentatte påviste brudd på kontrollene, la Høyesterett stor vekt på da de ila foretaksstraff. I tillegg til det urimelige presset sjåførene hadde å få godset frem til avtalt tid, så ble det fremhevet trafikksikkerhet og det store skadepotensial et vogntog kan gjøre i ulykker med en sliten sjåfør, (side 1453-54).

I **Rt. 2007-1841 (Billettbestillingsdata)**, se saksforhold pkt. 2.3.2, så la Høyesterett også vekt på at den uberettigede bruken av bedriftshemmelighetene til flyselskapet under gitte omstendigheter kunne gått meget store negative virkninger. Det ble fremhevet at flyselskapet som fikk misbrukt sine data ”på dette tidspunkt var i en meget sårbar oppstartingsperiode”, (avsnitt 38). På en annen side la også Høyesterett også en viss begrenset vekt ved utmålingen at flyselskapet som fikk sine data misbrukt kunne ha stanset tilgangen på dataene til flyselskapet som misbrakte dataene, da de tidligere hadde samarbeidet.

Systemsvikt og ”at det ikke er andre det er nærliggende å pålegge ansvar for lovbruddet”, (avsnitt 33), ble påpekt i **Rt. 2009-1595 (Feilføring)**, se saksforhold pkt. 2.3.2. Høyesterett mente her at siden overtredelsen skjedde grunnet systemsvikt, så var det foretaket som var det naturlige ansvarssubjekt. Slik at ikke lovbruddet blir pulverisert, så hadde her foretaksstraffen sin rettmessige plass ved å hindre at lovbrudd ikke får konsekvenser.

I tillegg til allmennpreventive hensyn og det grove og store antallet overtredelser (104 bevist, derav 100 gjort forsettlig) i **Rt. 2011-1738 (Selfangst)**, så ble i tillegg vektlagt at samme rederi tidligere hadde blitt ilagt forelegg for lignende overtredelser noen år før. Se saksforhold pkt. 2.3.4. Dette ”*påkaller et behov for en reaksjon som ytterligere kan skjerpe rederiets vilje og sørge for at skipper og mannskap innretter seg etter de regler som gjelder for fangsten*”, (avsnitt 25). Det ble ytterligere vektlagt det til tider betydelige internasjonale presset mot norsk selfangst, slik at det er meget viktig å sørge for straffereaksjoner når overtredelser blir begått for ”*å kunne opprettholde det internasjonale samfunns tillit til at norsk selfangst foregår på et etisk forsvarlig grunnlag etter de [nye skjerpede] strenge reguleringene som gjelder*”, (avsnitt 33). Endelig påpekt at det kunne oppfattes som særbehandling av selfangstnæringen om rederiet her ikke ble ilagt foretaksstraff, da det ellers i fiskerinæringen er gjeldende at rederiet straffes når det forekommer brudd på fiskeriregler.

2.3.8 Oppsummering

Kartleggingen av rettspraksis over viser at det med tanke på de preventive virkningene og grovhet så formoder det straff ved grove og alvorlige saker. Ofte de med tragiske utfall, lidelse og smerte utmerker seg, for eksempel **Rt. 1982-1022 (Alvorlig brannskade)**. Klart beviste, forsettlige handlinger av styrende (politiske) og ledende myndigheter taler for, se **Rt. 1995-1922 (Bølgepapp II)** og **Rt. 2004-1457 (Rød Ungdom)**. Det samme når overtredelsene har skjedd over lengre tid (årevis), vært velorganisert og holdt skjult. Samt saker som omhandler store verdier, bevaringsverdige formål og stort skadepotensial der det ellers fort kunne endt veldig galt.

Med tanke på brudd på retningslinjer, regler og om andre tiltak kunne forhindret skaden legges det i noen næringer en svært høy aktsomhetsnorm, slik som i forurensningssaker, jf. **Rt. 2007-1684 (Fiskedød)**. Disse stilles det generelt strenge krav til og flere dommer tar opp spørsmålet med at det skal mye til å bli frikjent på forurensningsområdet, med henvisning til forurensningslovens forarbeider, se senest **Rt. 2012-770 (Norcem)**.⁶⁴ Strenge aktsomhetsnormer foreligger og i forretningsjussen og i regnskaps- og revisjonsregler, jf. **Rt. 2008-996**

⁶⁴ Hansen (2003), side 353-55.

(KPMG), som på mange måter følger opp **Rt. 2007-1684 (Fiskedød)**. Videre nå det samme i arbeidsretten, jf. **Rt. 2012-770 (Norcem)**. Er det klart at bedre retningslinjer og regler kunne ha forhindre overtredeisen formoder det stort sett straff. Villfarelse er svært sjeldent unnskyldeilig.

Vedrørende om overtredeisen er begått for å fremme fordeler, og om de har hatt eller kunne oppnådd noen, så gjelder det, som rettspraksis viser, både økonomiske og forretningsmessige fordeler, samt økt makt og markedsposisjon. Særlig der overtredeisene er skjedd ved å neglisjere regler som har ført til økt konkurransevne og inntekt, som **Rt. 2000-1451 (Brudd på kjøre- og hviletid)** og **Rt. 2011-1738 (Selfangst)** viser. Det vektlegges tidsbesparelser, økt effektivitet og om ansatte er brukt for å utføre oppdrag de ikke har fått dispensasjon til å utføre. Meget grov vinning er ytterst medvirkende – **Rt. 2000-2023 (Losjebygget)** – er kronesemplet.

Jo bedre økonomisk evne overtreder har, jo mer taler for bot. I flere dommer er det vist at morselskapets økonomi og konsernet ellers som regel er et relevant moment å vektlegge. Eventuelle underskudd og tap de siste år er irrelevant når det er snakk om storbedrifter, jf. **Rt. 2009-1595 (Feilføring)**.

Ved om andre reaksjoner ilegges så er det viktig at straffen ikke skal få virkning som dobbel. Det skal tas hensyn til om det blir ilagt personlige straffer i form av fengselsdommer og bøter. Inndragning skal som nevnt også medtas i dette bildet. En mang ulike personer kan få straffer, som både initiativtaker, eier og utførende overtreder – se **Rt. 2000-2023 (Losjebygget)**.

Da paragrafen ikke er uttømmende vektlegges atter andre momenter. Dette kan være samfunnets generelle ønske om effektiv konkurranse og marked i næringslivet og at næringer ikke skal forskjellsbehandles, jf. ”fiskesakene”.⁶⁵ Om bruddene igjen volder uskyldige stort skadepotensial, med brudd som går på bekostring av trafikksikkerhet og personlig helse. Om det er et stort antall brudd, om det tidligere er funnet/idømt brudd. Bedrifters sårbare oppstartingsperioder kan vektlegges, **Rt. 2007-1841 (Billettbestillingsdata)**. Ønsket om å forhindre ansvarspulverisering taler for å idømme straff til de som er mest nærliggende, jf. **Rt. 2009-1595 (Feilføring)**. Samt at etiske brudd og samfunnets kritikk mot enkelte næringer kan være relevante, se **Rt. 2011-1738 (Selfangst)**.

⁶⁵ Fause (2008), side 156-58.

2.4 Hvorfor blir det frikjennelse eller lavere straff: Kan vi utlede og peke på generelle typetilfelle og forhold som ikke fører til straff?

2.4.1 Innledende bemerkning. Opplegget videre

Det henvises til pkt. 2.3.1 ovenfor som gjelder både for pkt. 2.3 og 2.4.

2.4.2 Straffens preventive virkning og overtredelsens grovhet (bokstav a og b)

Rt. 1988-1356 (Gassutslipp), på forurensingsrettens område, er fra før bestemmelsene vi har i dag. En større industribedrift ble domfelt i byretten for et betydelig utslipp av nitrogendioksydgass med bot på kr 500.000,-, som ble anket til Høyesterett. Utslipet voldt vegetasjonsskader og ubehag hos en person, men ellers lite skadeomfang. Foruten at dommen er det første gode prejudikatet for at foretaksstraff også rammes av anonyme feil, satte Høyesterett ned straffen til halvparten, siden dette var et såkalt hendig uhell (side 1359) og en ellers liten klanderverdig opptreden.⁶⁶ Førstvoterende: *”Jeg har imidlertid vanskelig for å se at det er grunnlag for å karakterisere den utviste uaktsomhet som grov. Det hendelsesforløp som ledet frem til gassutslippet har i atskillig grad preg av et ekstraordinært sammentreff av uheldige omstendigheter”*, (side 1361).

Skyldgraden og om det var unnskyldelig villfarelse var den del av drøftelsene i **Rt. 2009-1079 (NRKs helikopterlanding)**. Saken gjaldt dekning av en nyhetssak, og NRK rekvirerte helikopter for å komme seg til en hovedforhandling. En pilot i selskapet de bestilte fra tok dem dit, men landingen av helikopteret fant sted i et landskapsvernområde, noe hverken piloten eller NRK var klar over. Piloten og NRK ble dømt i lagmannsretten, men Høyesterett opphevet domfellelsen for førstnevnte og frifant sistnevnte. Førstvoterende fant at NRK ikke hadde handlet med den nødvendige aktsomhet, de *burde* ha forsikret seg nærmere om området de skulle lande i var omfattet av vernebestemmelser da hovedforhandlingen de skulle dekke nettopp verneforskriftene i det konkrete området. Og da visste de *mer* enn piloten, og de *burde* i det minste forsikret seg om – eller spurt – piloten om landingsplassen var egnet. Dog ble det vektlagt at en nyhetsredaksjon ofte må ta raske beslutninger om valg som skal dekkes av nyheter og hvilken måte det skal skje på. Videre så *”kan forholdet ikke ansees som særlig graverende når vi er på et område hvor primæransvaret ligger hos flygeren”* og *”at det i dette tilfellet ikke foreligger en slik grad av skyld at foretaksstraff for NRK vil være formålstjenelig. NRK må etter dette frifinnes”*, (begge sitat avsnitt 37). Straff ble altså ansett som uegnet i dette tilfellet.

⁶⁶ Eskeland (1994), side 162.

Se også om prevensjonshensynet i **Rt. 2013-312 (Takras)**, pkt. 2.4.3.

2.4.3 Om foretaket ved retningslinjer (...) eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen (bokstav c)

I **Rt. 1982-645 (Kraninstruksjon)**, se saksforhold pkt. 2.3.4, så uttaler Høyesterett at det må være en naturlig forutsetning for ansvar at selskapet i det hele tatt har *hatt* myndighet til instruksjon og kontroll. I denne delen av den noe kompliserte saken hadde *ikke* selskapet det, de eide kranen, men den ble rettsstridig brukt av leietaker, mot protester, (side 646). Eierforholdet var ikke nok til at selskapet kunne være ansvarlig eller ha mulighet til å utøve reell myndighet og kontroll.

En ikke så altfor langt unna lignende saksforhold finnes i **Rt. 1993-17 (Stillasdommen)**, som også gjaldt bruk og utøvelse av en innretning, samt instruks vedrørende dette. En kommune ble dømt i byretten for brudd på arbeidsmiljøloven, før §§ 48a og 48b ble satt i kraft. Ved bruk av et demonterbart stillas med låsbare hjul skulle to vaktmestre på en ungdomsskole skifte lyspærer i taket. Under arbeidet veltet stillaset, da de ikke hadde låst hjulene. En av dem fikk varige skader og ble ufør, den andre ubetydelige skader. Byrettens dom ble anket, og Høyesterett frifant kommunen; fem dommere fant det "*ubetenkelig å ta påstanden [om frifinnelsesdom] til følge*", (side 19). Kommunen som arbeidsgiver kunne *ikke* her være ansvarlige for at to erfarne vaktmestre utsatte seg for en så stor og åpenbar risiko denne bruken av stillaset utgjorde, da de flyttet det rundt i en stor høyde med ulåste hjul ved å dra seg frem i taket. Med andre ord så skjedde her ulykken vaktmestrenes egne uforsvarlige opptreden som var upåregnelig for kommunen. Kommunen kunne ikke tas for brudd på arbeidsmiljøloven ved manglende nødvendig opplæring og instruksjon ved denne relativt enkle innretningen.⁶⁷

En av dommene med mest medieoppmerksomhet på rettsområdet er **Rt. 2013-312 (Takras)**. Se pkt. 1.1.5 for saksforhold. Dommen endte med delvis dissens, (3-2), vedrørende foretaksstraffen. Flertallet var enige i frifinnelse av person A som var daglig leder og enestyre i gårds-selskapet og foretaksstraff for boligselskapet, mens Høyesterett opprettholdt straffen for person B som var leder av konsernets vedlikeholdsavdeling. Om foretaksstraffen så var det klart at de formelle vilkår var oppfylt, men etter en samlet vurdering kom førstvoterende til at det ikke burde ilegges foretaksstraff, (avsnittene 39-42). Selv om prevensjonshensynet tilsa vekt, stod man her for en konkret hendelse som man tidligere hadde holdt for usannsynlig i bransjen (ras fra akkurat gesimskassen), samt de spesielle vær- og snøforholdene den aktuelle vin-

⁶⁷ Fougner (2013), side 134-35.

teren. Det ble påpekt at *”det dreier seg om en konkret vurderingssvikt fra den som utførte inspeksjonen, og som tidligere nevnt var den av et slag som foretakets ledelse ikke godt kunne forventes å skulle ha forebygget gjennom mer utførlige instruksjer”*, (avsnitt 39). Høyesterett hadde funnet at den tekniske sikringen av bygården mot ras og selskapets generelle rutiner og sjekk for avdekking av rasfare var på høyde med andre store gårdeiere i byen, om ikke bedre. Mindretallet la økt vekt på prevensjonshensynet og ville heller idømme foretaksstraff.

2.4.4 Er overtredelsen begått for å fremme foretakets interesser. Har de hatt eller kunne de oppnådd noen fordeler (bokstav d og e)

Det som utgjorde tungen på vektskålen i **Rt. 1993-459 (Inndratt datautstyr)** var nettopp det at overtredelsen skjedde i strid med selskapets interesser og uten vinning. En ansatt, B, unnlot å stoppe i tollen da han passerte grensen med datautstyr som han etter oppdrag fra arbeidsgiver, A, skulle frakte og tollklarere. Dette var en instruks og han hadde fått med ferdig utfylte tollpapirer til å gjøre dette. B ble bøtlagt for sitt forhold. Datautstyret ble dømt til inndragning i herredsretten, men Høyesterett frifant A for dette. Det ble lagt vekt på at A overhodet ikke hadde noen fordel av overtredelsen, da fortolling måtte gjøres blant annet av regnskapsmessige grunner og momsrefusjon.

I det spesielle saksforholdet i **Rt. 2001-1379 (Ecstasykjøp)**, se nærmere pkt. 2.4.7, ble det også vektlagt at medieforetaket her ikke har tjent på lovbruddet, (side 1382). Narkotikaen ble brukt som illustrativt virkemiddel i artikkelserien avisen hadde om narkotikaproblemet i byen. Den aktuelle artikkelen var ikke plassert på forsiden men inne i avisen; målet var ikke å skape en sensasjon og økt avissalg, da de fleste kjøperne av avisen var faste abonnenter.

2.4.5 Økonomisk evne (bokstav f)

Rt. 1982-1022 (Alvorlig brannskade) er en dom før dagens bestemmelser, se saksforhold pkt. 2.3.2. Forelegget som ble gitt før saken endte i herredsrettens frikjennende dom var på kr 50.000,-. Høyesterett, som dømte verkstedet, la blant annet vekt på at overtredelsen ikke var foretatt for å fremme interessene eller hadde hatt noen fordel av dette. Dog var bedriften av et betydelig omfang og førstvoterende fant en bot på kr 25.000,- passende, (side 1026).

Høyesterett satte ned boten i **Rt. 2000-1451 (Brudd på kjøre- og hviletid)** fra kr 300.000,- de ble idømt i herredsretten, men økte den med tanke på kr 150.000,- de ble idømt i lagmannsretten. Førstvoterende la avgjørende vekt på at det ved fastsettelsen av bøtenivået at *”ei bot bør i dette tilfellet vere så stor at ho overstig det føretaket har tent på lovbrota”*, (side 1454). Siden tall for fordelene de hadde oppnådd manglet, ble det foretatt en gjennomgang av foretakets driftsinntekter de aktuelle år bruddene fant sted og deretter en skjønnsmessig hel-

hetsvurdering. At det i de senere år har gått dårligere og at to vogntog er avskiltet og forsøkt solgt fikk ikke nevneverdig vekt. Førstvoterende fant kr 250.000,- som passende, (side 1454).

Den økonomiske evnen ble avgjørende for botens størrelse i **Rt. 2004-1457 (Rød Ungdom)**, se saksforhold pkt. 2.3.2. Siden de ble dømt å betale erstatning kr 100.000,- til Den norske Forleggerforening, fant Høyesterett det passende, som byretten og lagmannsretten også gjorde, å fastsette foretaksstraffen til kr 25.000,-. At Rød Ungdoms aksjon var ideelt begrunnet, ikke hadde økonomisk vinning av lovbruddet og at organisasjonen hadde begrensede økonomiske midler var medvirkende til at straffen ble såpass liten, (avsnitt 26-28).

2.4.6 Om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt. Forbudet mot dobbeltstraff (bokstav g)

I **Rt. 1995-1907 (Trafikkskole)** ble det tatt hensyn vedrørende straff for selve selskapet og for de personlige eierne av selskapet.⁶⁸ I herredsretten ble flere trafikkskoler dømt for ulovlig prissamarbeid i forbindelse med kjøpeopplæring. Av disse så anket A og B og A og B Trafikkskole da det ble anført at bøtene var for høye. Høyesterett tok kun anken til følge for selskapet. Førstvoterende anså ”*det er videre rimelig å se størrelsen av den bot selskapet ilegges i sammenheng med de to bøter de to eiere, som har sitt levebrød knyttet til kjøreopplæringen, blir idømt*”, (side 1908). For selskapet ble dommen satt ned fra kr 40.000,- til kr 25.000,-. For A og B, uendret.

Rt. 1995-1922 (Bølgepapp II) er utførlig nevnt i pkt. 2.3 og se saksforhold, pkt. 2.3.2. Inndragningen av vinningen med til sammen kr 8 millioner var et forhold som måtte tas i betraktning når man skulle fastsette bøtestørrelsen. I saken endte det med at bøtene ble noe lavere, se pkt. 2.4.7.

I den grove fiskesaken, **Rt. 1996-1065 (Rovfiske i Norsk økonomisk sone)**, se saksforhold pkt. 2.3.6, så ble det idømt både foretaksstraff og inndragning. Høyesterett satte samlet ned straffen fra herredsretten fra kr 4 millioner til kr 3 millioner. Førstvoterende fant etter en helhetsvurdering at det ikke var dekning for en så kraftig straff, med hensyn til rettspraksis sett under ett. Man måtte trekke inn omfanget av de straffbare handlinger og de øvrige forhold, som kom det ankende rederi til gode, (side 1067-68).

I **Rt. 2013-1025 (Norconsult)**, se saksforhold pkt. 1.1.5, kom det mange prinsipielle uttalelser om de fleste momentene i § 48b. Høyesterett påpekte at korrupsjon tilhører kjerneområdet for

⁶⁸ Eskeland (2006), side 464-65.

foretaksstraffen, allmennprevensjon, grovheten, den ansattes handling og selskapets manglende retningslinjer mot korrupsjon på det aktuelle tidspunkt talte *for* foretaksstraff. Men de fleste av disse var ikke *avgjørende* i den konkrete saken, Norconsult ble *frifunnet*, som i tingretten (men dømt i lagmannsretten). Det ble vektlagt i frifinnelsen at den konkret ansvarlige for korrupsjonshandlingen, person A, allerede ble domfelt i tingretten for sine handlinger: *”korrupsjonshandlingen er for alle foremål begått av én av Norconsults medarbeidere, og bunner ikke i noen korrupsjonskultur [ellers i selskapet]”*, (avsnitt 84). Annenvoterende, som kom til samme resultat med tanke på frifinnelse vedrørende foretaksstraffen, med annen begrunnelse, la ytterligere vekt på at A allerede var straffet, (avsnitt 118). Se videre pkt. 2.4.7.

2.4.7 Andre momenter som har blitt vektlagt i rettspraksis

I tillegg til opplystningen i § 48b så kan andre momenter vektlegges. Som for eksempel likhetshensyn, gjentakelser og tidligere overtredelser, om det finnes tidligere brudd og anmeldelser som ikke førte til foretaksstraff, om saken har blitt gammel og at det ikke var andre å pålegge ansvar.

Et hensyn som var til vurdering i **Rt. 1993-459 (Inndratt datautstyr)** var tollobestemmel-senes effektivitet, se saksforhold pkt. 2.4.4. Dette har som regel betydelig vekt på dette retts-området, men her kom andre hensyn i veien. Det ville her være å strekke hensynet til inndrag-ningens preventive virkning for langt. Det var klart at inndragning kunne her skje, jf. §§ 35 og 36, men her ble den skjønnsmessige adgangen til å vurdere om inndragning *burde* skje brukt, med resultat ingen inndragning, slik forholdet her lå an, (side 462).

I **Rt. 1995-1922 (Bølgepapp II)**, se saksforhold pkt. 2.3.2, la Høyesterett vekt på en rekke momenter som talte for et lavere bøtenivå. Tross den alvorlige tiltalen ble det trukket frem formildende omstendigheter at samarbeidet ikke hadde noen bindende prisfastsettelse, det var fortsatt en innbyrdes konkurranse mellom selskapene og det var en begrenset del av den samlede omsetningen som var basert på det ulovlige samarbeidet.

Høyesterett påpekte også, (side 1934), at for at det skal kunne fastsettes en adekvat strafferett-slig reaksjon – bøtenivå – så er det ønskelig at påtalemyndigheten fremlegger for domstolen et mest mulig gjennomarbeidet grunnlag for fastsettelsen av inndragning og bot. Aktor i byretten nedla samlet påstand om bøtestraffer på kr 19 millioner. I Høyesterett kr 29,8 millioner. Førstvoterende understreket at aktor i liten grad har begrunnet *hvorfor* den skjerpene påstand om økte straffer for Høyesterett. Resultatet ble etter en vurdering av argumenter for og i mot, (side 1934), at *”på det grunnlag som foreligger kan bøtestraffene etter min mening fastsettes til halvparten av beløpene i den påstand som aktor har nedlagt for Høyesterett”*. Resultatet

ble da kr 14,9 millioner. Dette var et sterkt incitament til påtalemyndigheten i senere saker å begrunne grundigere hvorfor denne påstanden om bøtenivå er riktig i dette konkrete tilfelle.

I **Rt. 1998-652 (Politiradio)**, vektla Høyesterett noen momenter på siden av de som finnes i § 48b. En fotograf ble funnet i ulovlig besittelse av en politiradio. Ham og avisen ble idømt bot, samt inndragning av radioen i to instanser. I Høyesterett ble de frifunnet. Førstvoterende understreket først at *”behovet for foretaksstraff varierer for de ulike typer lovbrudd, og også fra lovbrudd til lovbrudd innenfor den enkelte kategori slik at det ikke kan oppstilles noen generell presumsjon om at foretaket bør straffes når vilkårene i strl. § 48a er oppfylt”*, og henviste til forarbeidene, (side 654). Dommen streifer innom paragrafens bokstaver a, g og f. Om bokstav d, som overtredelsen også rammet, het det at bruken av denne radioen ville påvirke arbeidsmetodene til journalistene og dette påvirker avisens kvalitet, som kan ha betydning for opplagstall og annonseinntekter. Men dette ble like mye oppveid med at bruk av politiradio også kan tjene generelle samfunnsinteresser ved at de har betydning for hvilke opplysninger som bringes til allmennhetens kunnskap.

Vedrørende overtredelsens grovhet, bokstav b, så vektla Høyesterett at påtalemyndigheten ikke tidligere synes å ha sett behov for å anvende så strenge reaksjoner ved ulovlig besittelse av politiradio. Her hadde det blitt anvendt påtaleunntakelse eller ilagt lave bøter, i tillegg til inndragning av det ulovlige utstyret, og ikke foretakstraff og høy bot til vedkommende bruker, (side 655).

Dommene/kjennelsene **Rt. 1997-1347 (Aftenposten prosessrett I)**, **Rt. 1998-1123 (Aftenposten prosessrett II)**, **Rt. 2000-234 (Aftenposten I)** og **Rt. 2001-837 (Aftenposten II)** bekrefter at en mediebedrift kan ilegges foretaksstraff, men det må foretas en konkret vurdering. I sistnevnte vektlegges den preventive virkningen, (side 842). Disse fire sakene vedrører samme saksforhold. En komplisert sak prosessuelt, som i bunnen handlet om rettergangs- og foretaksstraff mot avis og redaktør etter nektelse av å utlevere fotomateriale som hadde betydning som bevis i etterforskningen av en drapssak.

En annen dom vedrørende medieforetak er **Rt. 2001-1379 (Ecstasykjøp)**. Saken gjaldt spørsmål om foretaksstraff, da en eller flere journalister i en lokalavis hadde kjøpt ecstasytabletter i forbindelse med en artikkelserie om narkotikaproblemer byen. Selv om forholdet rammes av §§ 162, jf. 48a, ble det *ikke* funnet hensiktsmessig å straffe etter § 48b, og de ble frifunnet i tre rettsinstanser. Høyesterett viste til de andre mediasakene, som nevnt rett ovenfor, og frifant under tvil grunnet medias særlige stilling i samfunnet. Ytringsfriheten og medias jobb med å påpeke og opplyse om samfunnsproblemer fikk avgjørende vekt. Måten avisen hadde avdekket og synliggjort hvor lett det var å anskaffe narkotika var her gjort i samfunnets interesse, (side 1382-83).

Dødsfall er også naturlig nok en måte å unngå foretaksstraff. **Rt. 2007-785 (Enkeltpersonforetak)** fastslår at når et enkeltpersonforetak kun består av én og har ingen ansatte eller oppdragstakere, så må enkeltpersonforetaket fullt ut identifiseres med innehaveren. § 75, 1. ledd sier at adgangen til å fullbyrde straff faller bort ved den skyldiges død. Høyesterett fastslo her at *”da et enkeltpersonforetak fullt ut må identifiseres med innehaveren, må bestemmelsen i § 75 første ledd også gjelde for foretaksstraff som er ilagt et enkeltpersonforetak”*, (avsnitt 19). Tingrettens og lagmannsrettens dom ble opphevet og da det ikke er adgang til å reise (ny) straffesak eller avsi straffedom mot en person som er død innebar dette at påtalemyndigheten etter opphevelsen var avskåret fra å bringe saken inn på nytt.

Individualpreventive hensyn er ikke et moment som ofte trekkes frem, men det ble gjort i **Rt. 2008-996 (KPMG)**, se saksforhold pkt. 2.3.2. De negative følgende av saken var store for selskapet, både i renommé og i pengebruk. Sistnevnte i form av erstatningsutbetalinger, økte forsikringspremier og arbeidstimer til advokater og rådgivere, samt egne ansatte til å rydde opp i forholdene som ellers kunne vært fakturert som klienttimer. Dette må det *”tas et visst hensyn til [...] og til den tiden som er gått siden de straffbare forhold fant sted”*, (avsnitt 46). Den lange tidsbruken og etterforskningen, samt tiden siden forholdene fant sted, var altså med på å halvere aktors påstand om bot kr 10 millioner, til idømt kr 5 millioner.

I beslutningen **HR-2011-925-U (Toppmasseras)** ble en entreprenør dømt i lagmannsretten, og Høyesteretts ankeutvalg nektet ved slutning å fremme entreprenørens anke, da ankeutvalget ikke fant den ville føre frem. Saken handlet om at deler av toppmassen til en 18 meter høy fylling bestående av grus raste ut over veien E39. Kun hell medførte at det ikke gikk tapt menneskeliv da de store massene skled utover i en bredde av 30-40 meter og høyde to meter. Foretaket fikk opprettholdt sin bot på kr 1 million. Det store risikobildet og de allmennpreventive hensyn ble vektlagt. Deretter påpekes det noen momenter som er noe utenom det vanlige. I formildende retning trakk ankeutvalget frem tidsforløpet – ulykken skjedde 2006 – siste instans i retten i 2011 og ellers den totale negative belastningen for foretaket. Samt det forhold at også kommunen på skadestedet og et annet foretak også hadde opptrådt kritikkverdig og burde ha opptrådt annerledes, (de to sistnevnte ble ikke dømt).

I **Rt. 2013-1025 (Norconsult)**, se saksforhold pkt. 1.1.5/2.4.6, så ble tidsmomentet til dels avgjørende. Lovbruddene strakk seg fra mellom 9,5 og 7 år tilbake, og det ble påpekt – selv om faktum kan ha vært komplisert – at tiltale ble tatt ut sent, nesten 2 ½ år etterpå. I tillegg hadde selskapet allerede lidd betydelige tap da de hadde blitt ilagt omfattende reaksjoner fra Verdensbanken. Det ble tungt vektlagt at selskapet nå hadde foretatt flere tiltak for å forhindre korrupsjonshandlinger i fremtiden og det var risiko for at domfellelse samlet sett kunne føre til omfattende uforholdsmessige konsekvenser for selskapet i form av tapte anbud og drama-

tisk risiko for flere hundre arbeidsplasser.⁶⁹ Etter en totalvurdering ble det konkludert med at foretaksstraff ikke burde idømmes, (avsnittene 81-85/91-98).

2.4.8 Oppsummering

Med tanke på hva kartleggingen av rettspraksis vedrørende frifinnende eller dommer der straffen nedsettes, så er det også her enkelte forhold som går igjen. Angående preventiv virkning og grovhet så trekker Høyesterett ofte frem om overtredelsen voldte et lite skadeomfang, og om overtredelsen var lite klanderverdig. Noen ganger skjer det også uhell, og dette vektlegges. **Rt. 2009-1079 (NRKs helikopterlanding)** er en av dommene som viser at media står i en særstilling på området. Her ble det ikke funnet formålstjenelig med straff, lav skyldgrad og måtte tas raske beslutninger for å dekke nyheter.

Vedrørende retningslinjer, regler og om overtredelsen ved andre tiltak kunne vært forebygget, så har disse lite å si hvis det ikke er *mulig* å forebygge alle farer som måtte oppstå. Se **Rt. 2013-312 (Takras)**, der offeret var på feil sted til feil tid. Dommen gjør det klart at det tidligere hadde vært antatt som svært usannsynlig at et ras kunne skje fra akkurat fra denne delen av taket, skadevolder hadde gjort det som kunne forventes gjøre og fulgt gjeldende retningslinjer og prosedyrer. **Rt. 1993-17 (Stillasdommen)** viser også at arbeidsgivers skyld/brudd på bruk av innretninger er svært liten når erfarne personer utsetter seg for risiko og åpenbar fare når de bruker stillas feil.⁷⁰

Når en overtredelse har skjedd og den ikke ble begått for å fremme foretakets interesser, eller at de ikke har oppnådd eller kunne ha oppnådd fordeler, taler dette mot straff. Spesielt fremtredende er dette i **Rt. 1993-459 (Inndratt datautstyr)** der overtredelsen skjedde sterkt i mot deres interesser og arbeidstaker brøt konkret instruks. Også mediehuset i **Rt. 2001-1379 (Ecstasykjøp)** der de ikke tjente på lovbruddet men kun gjorde bruk av det som et illustrativt virkemiddel ved å belyse narkotikaproblemet i lokalsamfunnet.

Svak økonomi tilsier ofte – men ikke nødvendigvis – at boten ikke kan settes for høyt, da boten ellers vanskelig kan inndrives. Om det foreligger ideelle og ikke økonomiske formål bak skadevolder og den skadevoldende handling, kan boten bli mild, jf. **Rt. 2004-1457 (Rød Ungdom)**. Hvis tidligere rettspraksis viser at det ikke er dekning for så strengt bøtenivå som aktor fremlegger, så kan Høyesterett høvle ned boten, jf. **Rt. 1996-1065 (Rovfiske i Norsk økonomisk sone)**. Slik som førstvoterende også viste i **Rt. 1995-1922 (Bølgepapp II)**, at når

⁶⁹ Hensynet til arbeidsplasser er også påpekt i litteraturen, jf. Asbjørnsen (1995), side 108.

⁷⁰ Andenæs (2004), side 281.

aktor i liten grad hadde begrunnet den skjerpene påstand om økt straff (som et av flere momenter), så halverte de straffen. Høyesterett påpekte at for at det skal kunne fastsettes et adekvat bøtenivå, så er det ønskelig at påtalemyndigheten fremlegger for domstolen et mest mulig gjennomarbeidet grunnlag for fastsettelsen av inndragning og bot. Et sterkt incitament til påtalemyndigheten, som nok i senere saker har begrunnet grundigere hvorfor denne påstanden om bøtenivå er riktig i dette konkrete tilfelle. Se og noe lignende i **Rt. 1998-652 (Politiradio)** der førstvoterende trakk frem at den høye straffen aktor fremla for å bli anholdt med politiradio ikke var i nærheten av tidligere praksis. Høyesterett frifant.

Vedrørende momentet som ligger bak hensynet om å unngå dobbeltstraff og om andre reaksjoner er ilagt, tas det som regel hensyn til om konkrete personer er straffet og om det blir inndratt vinning. **Rt. 1995-1907 (Trafikkskole)** er illustrerende, foretaksbotens størrelse måtte ses i sammenheng med boten som selskapets eiere hadde fått, da dette tross alt var deres levebrød. At den konkret ansvarlige overtreder i bedriften var blitt straffet for sine handlinger ble tillagt avgjørende vekt av både først- og annenvoterende i **Rt. 2008-996 (KPMG)**. Inndragningen er et forhold som må tas i betraktning, uttalte førstvoterende i **Rt. 1995-1922 (Bølgepapp II)**.⁷¹

Da § 48b ikke er uttømmende kan også andre momenter vektlegges i et vidt spekter. Sistnevnte dom viser til tross for lovbrudd, så hadde det fortsatt vært innbyrdes konkurranse, en ikke endelig prisfastsettelse og lovbruddet gjaldt kun en del av omsetningen. Individualpreventive hensyn kan vektlegges. Om lovbruddet allerede har fått større negative konsekvenser for foretaket i form av renommé, pengebruk og markedsandel så er dette med på å redusere straffen. Særlig ved større konsekvenser og risiko ved tap av arbeidsplasser, jf. **Rt. 2013-1025 (Norconsult)**. Denne dommen er sammen med **Rt. 2008-996 (KPMG)** illustrativ der det ble vektlagt at hvis lang tid er gått siden lovbruddet fant sted, er dette formildende. Det telles også om andre har vært medvirkende med skyld, jf. **HR-2011-925-U (Toppmasseras)**. Høyesterett har også påpekt at firkantede reglers effektivitet ikke må strekkes for langt i den preventive retningen, noe som var med på å påvirke det rettferdige resultatet i **Rt. 1993-459 (Inndratt datautstyr)**. Endelig så viser ”mediasakene” på rettsområdet at medias særlige stilling som vaktbikkje i samfunnet er formildende. Beskyttere av ytringsfrihet, dagsorden satt på samfunnsproblemer og nyhetsperspektivet som ikke må knebles for å få frem (kritikkverdige) forhold til allmennhetens kunnskap. At Høyesterett har vært svært varsomme med å ta i bruk foretaksstraff på dette området påpekes i litteraturen og i senere lovgivningsarbeid på medieområdet.⁷²

⁷¹ Jf. og Asbjørnsen (1995), side 105.

⁷² NOU 2011:12 Ytringsfrihet og ansvar i en ny mediehverdag, side 112-13 og Matningsdal (2003), side 415.

3 Vurdering, oppsummering og avslutning

3.1 Innledende bemerkning

3.1.1 Kort om opplegget

Siste del av oppgaven vil bli en kortfattet oppsummering av det forestående. Oppgaven har nå vist oss generelt hva foretaksstraff er og hva Høyesterett trekker frem og vektlegger når de avgjør om straff bør ilegges eller ikke. I del 3 kommer her mer overordnede linjer og betraktninger om den fakultative ordningen vi har i Norge.

I pkt. 3.2 ser vi på rettstilstanden fra et mer subjektivt, vurderende perspektiv med å titte på hvordan ordningen er i andre land, fremtidsutsikter og kritiske røster som har kommet mot Høyesterett. Endelig en lege ferenda-vurdering i pkt. 3.2.3.

I pkt. 3.3 ser vi på rettstilstanden fra et objektivt, empirisk perspektiv. En oppsummering og samling av trådene med grunnlag på rettspraksisen som vist i oppgaven og med problemstillingen: hvorfor ilegges eller frafaller retten kravet om straff?

3.2 Et komparativt perspektiv og fremtidsutsikter. Vurdering av rettstilstanden

3.2.1 Komparativt perspektiv – hvordan er foretaksstraff i andre rettsystemer?

Hvordan gjennomføres instituttet foretaksstraff i andre land vi kan sammenligne oss med? I våre naboland i Norden finnes lignende ordninger til det vi har her i riket.

Danmark har lange tradisjoner for foretaksstraff og fikk generelle bestemmelser i 1996 lignende det vi innførte i 1991. En forskjell fra Norge er at selv om det finnes en generell hjemmel, så må det *også* finnes hjemmel for foretaksstraff i særlovgivningen for at foretaksstraffen skal komme til anvendelse. Det finske systemet fra 1995 er svært likt den danske.⁷³

⁷³ Matningsdal (2003), side 393-94.

I Sverige heter det företagsbot, innført i 1986. Ordlyden legger mer vekt på næringsvirksomhet enn det vi har og boten regnes ikke formelt som straff, men er allikevel en rettsvirkning og en sanksjon mot straffbare handlinger. Företagsboten kan gis både med brudd på straffeloven eller særlovgivningen, og ligner på den norske ordningen.⁷⁴

I alle tre land finnes også en eller annen form for ”kan-skjønn” med i vurderingen.⁷⁵

Ellers i Europa finnes varierende former for foretaksstraffen, om enn med systematiske skiller slik som for eksempel i Tyskland, som har et to-sporet sanksjonssystem. Likevel ser det ut som ordningene fungerer som forutsatt og man oppnår prevensjonen mot straffbare overtredelser av foretak uavhengig av ordning og ordlyd.⁷⁶

Norge er knyttet til EU via EØS-avtalen. Håndhevingssystemet og konkurransereglene i EU/EØS-retten reguleres primært av nasjonale konkurransemyndigheter og domstoler. EU-kommisjonen og EFTAs overvåkingsorgan ESA kan fortsatt overta saker vedrørende foretaksstraff, som igjen kan prøves rettslig i EU/EFTA-domstolen. Bøtenivået for foretak som bryter konkurransereglene skjer med inntil 10 % av omsetningen, og bøtene kan følgelig bli svært høye. Som i Norge kreves det at noen på vegne av foretaket har opptrådt og brutt straffesanksjonerte regler. Selv om vilkårene er til stede, så er også her foretaksstraffen fakultativ. En bot regnes ikke formelt som straff.⁷⁷

EØS-retten har fått betydning for hvorfor det blir ilagt eller frafalt krav om straff i Norge, jf. Rt. 2000-1451 (Brudd på kjøre- og hviletid) der straffen ble skjerpet. Det ble lagt vekt på *harmoniseringshensyn* og vist til rådsforordning nr.3820/85 på området, (side 1453-54). I Rt. 2008-1201 (Lemminkäinen) balanserte Høyesterett elegant uten å gå inn på spørsmålet om eventuelle EØS-rettslige forpliktelser, og uttalte at EU/EØS-retten ville ha *interesse for vurderingene* etter § 48a, (avsnitt 22), og dommens resultat ble nok deretter i samsvar med det en EU/EØS-domstol hadde dømt.⁷⁸ Se saksforholdene under pkt. 2.3.7/2.4.5 og 2.3.5. Vår tilknytning til EU/EØS har også ført til enkelte to-sporede ordninger i lovverket – som for eksempel på konkurranserettsens område, der en kan bli idømt både overtredelsesgebyr og foretaksstraff. Anvendelsesområdet er det samme og er blitt debattert i litteraturen.⁷⁹

⁷⁴ Matningsdal (2003), side 393-94.

⁷⁵ Høivik (2012), side 105.

⁷⁶ Høivik (2012), side 107-12.

⁷⁷ Eskeland (2006), side 365-66.

⁷⁸ Fredriksen (2011), side 45-46.

⁷⁹ Høivik (2006), side 360-63.

Foretaksstraffen finnes også i de anglosaksiske rettssystemene, som for eksempel i Storbritannia og USA. I sistnevnte land har samfunnsstraff for foretak lenge vært i bruk: her har for eksempel en brødfabrikk blitt dømt til å levere ferske brød til fattige i New York over en ett-års periode. I USA har en også i større grad mulighet til å forhandle med påtalemyndigheten – plea bargaining – hva tiltalen skal gå ut på, samt i en viss grad straffutmålingen, spesielt i store og kompliserte saker.⁸⁰ Her er også eksempler på tiltale og domfellelse på uaktsomt drap, etter at en bilprodusent hadde designet en ulykkesutsatt bilmodell. Uaktsomt drap på foretak er også idømt i engelsk rett etter en fergekatastrofe. I Norge foreligger det rettslige grunnlaget for en slik strafforfølgning, men det vil nok ofte være lite hensiktsmessig. Men Riksadvokaten tok opp emnet i en uttalelse om § 239, som en uttrykkelig nevnt aktuell overtredelse som kan forfølges, overfor foretak i Ot.prp.nr.27 (1990-91) side 10-11.⁸¹

Det er alminnelig forutsatt at norsk rett oppfyller kravene i EU/EØS-retten, og det samme med å unngå overtredelse av EMK art. 6 (1) om rettferdig rettergang og (2) uskyldspresumpsjonen samt å unngå dobbeltstraff etter EMK TP7 art. 4 – da spesielt bokstav § 48b bokstav g som skal ta hensyn til om noen enkeltperson blir ilagt straff. Ellers så antas det av departementet i Ot.prp.nr.90 (2003-04) side 240-42, til den nye straffeloven at norsk rett er i samsvar med Europarådets strafferettslige konvensjon og utvalgte konvensjoner gitt av OECD og FN.

3.2.2 Fremtidsperspektiv – en utvikling til et objektivt ansvar?

Det har i de senere år kommet kritiske røster mot at foretaksstraffen i Norge har utviklet seg i en for objektiv retning. Se spesielt Rt. 2007-1684 (Fiskedød) som er en streng dom, men Høyesterett fastslo her at det ikke stred mot EMK art. 6(2), å ilegge foretaksstraff uten krav til skyld hos foretakets ledelse. Med det så var debatten om det var et vilkår at ledelsen kan klandres for lovovertrедelsen lagt død, jf. pkt. 2.1.2. Det er likevel klart at hendelige uhell ikke omfattes av foretaksstraffen, og siden graden av skyld er diskutert i straffastsettelsen, gjør det at dommen *kan* oppfattes som rimelig.⁸²

Etter Rt. 2012-770 (Norcem) er det enda klarere at når utgangspunktet for straff ikke lenger er at noen som har handlet på vegne av foretaket kan bebreides for overtredelsen, kan man si at straffansvaret er blitt vel objektivt. En slik objektiv utvikling som fant sted i sistnevnte dom kan på en uheldig måte undergrave straffens legitimitet, da straff uten skyld strider mot fundamentale betingelser for å kunne straffe.⁸³ For det er lett i ettertiden for Høyesterett å påpeke

⁸⁰ Asbjørnsen (1995), side 110-12.

⁸¹ Jensen (1999b), side 228-31.

⁸² Hika (2010), side 538-41.

⁸³ Fougner (2013), side 138-39, 151.

at det *burde* vært handlet annerledes, jf. Rt. 2008-996 (KPMG) som også går langt i retning av et objektivt ansvar. Førstvoterende sier angående (den strenge aktsomhetsnormen), at selv om det kan være vanskelig ”*konkret å påvise hva som bør gjøres annerledes kan ikke være avgjørende*”, (avsnitt 38), så er det ingen hindring mot ansvar.

Fiskedød og *Norcem* tar også indirekte opp spørsmålet om foretaksstraffens ”kjerneområde”, selv om denne egentlig ikke ”finnes”, da foretaksstraffen kan gjelde alle straffebud, jf. ordlyden i § 48a. Det er klinkende klart, som Høyesterett understreker i starten av sine vota vedrørende foretaksstraffen, at det skal vurderes fra sak til sak om foretaksstraff skal ilegges. Selv om vilkårene foreligger er det ingen presumsjon for at straff er hensiktsmessig. Men vi har allikevel sett at det i noen næringer en svært høy aktsomhetsnorm, slik som i forurensningssaker og saker vedrørende arbeidsrett. Disse stilles det generelt strenge krav til og flere dommer tar opp spørsmålet med at det skal svært mye til å bli frikjent på forurensningsområdet, med henvisning til forurensningslovens forarbeider, se senest *Norcem*. Se nærmere om disse dommene i pkt. 2.3.2/2.3.3/2.3.8.

I 2013 kom derimot noe av det motsatte – to frifinnende dommer, Rt. 2013-312 (Takras) og Rt. 2013-1025 (Norconsult). Ser vi en forsiktig utvikling bort fra det objektive? Eller er det bare saksforholdene i disse sakene som var spesielle og særegne? Høyesterett delte seg i *Takras* angående resultatet, og førstvoterendes og flertallet på tre sin konklusjon vedrørende de frifinnende anførsler er meget korte og der kan ikke nektes for at den muligens er noe tynn og snever, (avsnitt 39 og 40). Hele saken bar preg av det tragiske uhell og en skadelidende som var på feil sted til feil tid. Men resultatet kunne lett blitt det motsatte, om man *ville*. I *Norconsult* talte mange momenter *for* straff, ja – egentlig de fleste, men her ble det en delvis dissens vedrørende begrunnelsen. Tidsmomentet fikk her avgjørende vekt. Noe tilsvarende det som ble trukket frem i *KPMG*, (avsnitt 46) der det måtte tas et visst hensyn til den tiden som er gått siden de straffbare forhold fant sted og den langdryge etterforskningen.

Og de såkalte ”mediasakene”, som ofte ender med frifinnelse – gjerne i siste instans. Hvor langt kan et medieforetak gå før straff anses hensiktsmessig av Høyesterett? Her er vi fortsatt på uavklart grunn.

Som i innledningen så legges ikke skjul på at vi sannsynligvis befinner oss midt i en kursutvikling eller avklaring av foretaksstraffens grenser og periferi på flere måter, som vist her i avsnittet. Det blir åpenbart spennende å følge Høyesterett og rettsutviklingen i årene som kommer.

3.2.3 En lege ferenda-vurdering. Er rettstilstanden god?

Gjennom oppgaven har vi nå sett hvordan rettstilstanden er i Norge via rettspraksis. Alt i alt – er ordningen vi har god – eller, god nok?

For det første så er påtalemyndighetens kompetanse til å gi foretaket forelegg som de kan velge å akseptere og betale før det blir sendt til domstolsbehandling meget praktiske. Dette gjør at etterforskning og saksbehandlingstid kan gå raskt unna. Videre unngår foretaket publisitet og avsløringer som ofte vil være dårlig reklame, omdømmetap og igjen; inntektstap. Foretaket kan også ved å akseptere vedlegget med en gang unngå videre etterforskning – og muligens flere avslørende straffbare forhold.

Videre er det skummelt at påtalemyndigheten for såpass mye makt – håndhevelsen flyttes ut fra domstolen til forvaltning. Her støter vi på den klassiske problemstillingen i jussen med effektivitet vs. rettssikkerhet. I tillegg prosessøkonomiske aspekter. Store saker bør kanskje til retten for å få en rettferdig kontradiksjon? Flere saker i Høyesterett har endt med frifinnelse, se senest de to i 2013. Likevel kan det være vanskelig på etterforskningsstadiet å kunne ”treffe riktig” i siste instans som Høyesterett er, slik at man påtaler og henlegger de riktige sakene. Mye går på utøvelsen av hensiktmessighetsskjønnet og momentene i § 48b, som kan variere fra person til person – hva man vil velge å vektlegge.⁸⁴

Det kan stilles spørsmål til den preventive effekten som Høyesterett trekker frem, stort sett i en retning for å ilegge straff. Særlig i Rt. 2012-770 (Norcem), uten egentlig særskilt begrunnelse, (se dog avsnitt 45-46), uttrykker førstvoterende generelt meget store forventninger til allmennprevensjonens betydning gjennom hele dommen.⁸⁵ Slik som påpekt i litteraturen skal man være skeptisk til å overvurdere den preventive effekten – effekten av straff vil være liten dersom foretaket ikke har hatt særlige muligheter til å forhindre den, for uhell skjer og vil skje i fremtiden også.⁸⁶ En generell svakhet er at det er vanskelig å skaffe sikker empirisk kunnskap om straffens faktiske preventive effekt.⁸⁷

Kan den preventive effekten borte fordi man kan betale seg ut? Det er sjelden det blir idømt ruinerende konsekvenser i domstolene. Maksimumsgrense på bøtenivå ble diskutert i forarbeidene til §§ 48a og 48b, men det ble ikke vedtatt. Kan det hevdes at den bøtestraffen som likevel blir idømt går ut over eiere, foreningsmedlemmer og aksjeeiere som egentlig ikke har

⁸⁴ ØKOKRIM (2011).

⁸⁵ Fougner (2013), side 145-47.

⁸⁶ Matningsdal (2003), side 418.

⁸⁷ Høivik (2012), side 84.

utvist skyld? I Rt. 2004-1457 (Rød Ungdom), som dog gjaldt en ideell organisasjon, avviste Høyesterett uttrykkelig at dette var noe å ta hensyn til.⁸⁸

Alt i alt så er det nødvendig å ha foretaksstraff. I Norge er det (heldigvis?) ingen begrensninger på hvilke hjemler som kan være overtrådt for at foretaksstraff skal være aktuelt, kun et ”straffebud”, jf. § 48a 1. ledd. Således er lovkravet etter Grl. § 96 oppfylt. Foretaksstraffen har vist seg egnet på områder som den ikke i utgangspunktet var tenkt at den var så godt tenkt til – Rt. 2000-2023 (Losjebygget) er et godt eksempel på dette. Foretaksstraffen er godt anvendelig og det vil sikkert i fremtiden dukke opp nye interessante problemstillinger og utvikling på området, slik vi allerede ser i dag, jf. pkt. 3.2.2.

Det muligens viktigste hensynet til at ordningen er god nok som den er at den oppfyller ønsket om å unngå en generell ansvarspulverisering av lovovertrедelser. Slik som Rt. 2009-1595 (Feilføring) viser at den *nærmeste er best egnet* til å bære ansvaret. Også på det moralske plan; det ender ikke med en dom eller frikjennelse på en person, men på et foretak, som lettere kan bære konsekvensene, selv om det kan ende med et omdømme- og økonomitap.

3.3 Oppsummering og avslutning. Samling av trådene: hvorfor ilegger eller frafaller retten kravet om straff?

3.3.1 En spesiell regel som skiller seg ut i strafferetten. Lovgivers vilje fulgt opp i rettspraksis?

Det spesielle med foretaksstraffen er at den skiller seg kraftig ut fra de øvrige straffebestemmelsene i straffeloven med muligheten å kunne velge å straffe – dersom det er hensiktsmessig. I den øvrige lovgivningen er det obligatorisk med straff dersom de fire klassiske straffbarhetsvilkårene er oppfylt.

Foruten målet om en systematisk opprydning i lovgivingen, så var et av hovedformålene å forsvare samfunnet mot uønskede straffbare handlinger. Lovgiver stilte opp en rekke momenter som det skulle legges vekt på om det var hensiktsmessig å straffe etter § 48b og overlot til påtalemyndighet og domstolenes skjønn til å avgjøre straffespørsmålet. Og det må konkluderes med at domstolene har fulgt opp. Vi har fått en rik rettspraksis på området, med enkelte sterke høyesterettsdommer som har blitt prejudikater og veiledende for den videre rettsutvikling. At rettstilstanden og paragrafene ble ansett for å være tilfredsstillende ble også demon-

⁸⁸ Høivik (2012), side 121.

strert da de i all hovedsak ble ført uforandret videre i den nye 2005-straffeloven, foruten en mild språklig justering og ny bokstav h i § 28.

3.3.2 Tilbake til utgangspunktet og problemstillingen. Hvorfor ilegger eller frafaller retten kravet om straff?

Oppgavens problemstilling: hvorfor ilegger eller frafaller retten kravet om straff? I pkt. 1.1.2 ble det spurt om man ved å undersøke rettspraksis kunne peke på generelle typetilfelle og forhold som fører *til* straff/strengere straff og motsatt *ikke* fører til straff/lavere straff. Kartleggingen har vist at det er tilfelle. Det henvises til de oppsummerende pkt. 2.3.8/2.4.8 i oppgavens hoveddel for et utfyllende svar. Her skal de viktigste trekkes frem, (uten domsreferanser):

Vedrørende *for* straff: Høyesterett vektlegger om overtredelsene er grove og alvorlige. Stort skadepotensial trekkes frem. Klart bevisste, forsettlige handlinger, over lengre tid og som omhandler større verdier formoder straff. Med verdier inkluderes både rent økonomiske, kulturelle, miljømessige, konkurransemessige og menneskelige. Det er oppstilt en svært streng akt-somhetsnorm i forurensningssaker, og etter hvert også i saker vedrørende arbeidsmiljø og i regnskap/revisjon. Villfarelse er svært sjeldent unnskyldelig. Er det på det rene at bedre retningslinjer og regler kunne forhindre lovbruddet taler det for straff, det samme om de har oppnådd eller kunne ha oppnådd fordeler eller om vinningen er høy. God økonomisk evne taler for (høyere) bot. Tidligere brudd på lovgiving, et stort antall brudd og etiske brudd kan være med på å anse straff som berettiget.

Vedrørende *mot* straff: Høyesterett vektlegger om overtredelsen voldte et lite skadeomfang, om det var lite klanderverdig og om det hele bar preg av et uhell. Har skadevolder gjort det som kunne forventes for å forhindre at overtredelsen fant sted, taler det mot straff. Det samme om det ikke er mulig å forebygge overtredelsen. Har skadevolder ikke tjent på det, ikke oppnådd eller kunne ha oppnådd fordeler er ofte straff uhensiktsmessig. Det samme om en i foretaket har brutt konkret instruks til ulempe for foretaket, slik at overtredelse fant sted. Svak økonomi hos skadevolder og dårlig begrunnet påstand om bøtenivå fra påtalemyndigheten kan trekke ned omfanget av boten. Om andre fysiske personer i tilknytning til foretaket allerede er straffet og om foretaket har fått negative konsekvenser allerede i form av økonomisk tap og omdømme, så er det formildende. Har gått lang tid siden overtredelsen fant sted, taler det mot mer straff. Rettspraksis viser det skal mye til for at medieforetak idømmes straff, som beskyttere av ytringsfrihet og vaktbikkje i samfunnet.

4 Litteraturliste

4.1 LOVER (rangert etter år):

- 1814 Kongerigetets Norges Grundlov 17de Mai 1814 (Grunnloven). § 96.
- 1902 Almindelig borgerlig Staffellov 22. mai 1902 nr. 10 (Straffeloven). §§ 15, 34-38, 48a, 48b, 75, 162, 239.
- 1953 Lov 26. juni 1953 nr. 4 om kontroll og regulering av priser, utbytte og konkurranseforhold (prisloven), (opphevet 1. jan 1994). § 53.
- 1981 Lov 13. mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall (forurensningsloven). § 78.
- 1999 Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven). Vedlegg 2. EMK art. 6 (1), (2). EMK TP7 art. 4.
- 2005 Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven 2005). §§ 27, 28.

4.2 FORARBEIDER (rangert etter år):

St.meld.nr.104 (1977-1978) Om kriminalpolitikken (Kriminalmeldingen).

NOU 1983:57 Straffelovgivningen under omforming – Straffelovkommisjonens delutredning I.

NOU 1989:11 Straffansvar for foretak – Straffelovkommisjonens delutredning III.

Ot.prp.nr.27 (1990-1991) Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak).

Innst.O.nr.55 (1990-1991) – Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak).

NOU 2002:4 Ny straffelov – Straffelovkommisjonens delutredning VII Utk kap 4. Straffansvar for foretak.

Ot.prp.nr.90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven). Til §§ 27 og 28.

Innst.O.nr.72 (2004-2005) – Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven).

NOU 2011:12 Ytringsfrihet og ansvar i en ny mediehverdag.

4.3 JURIDISK LITTERATUR (rangert alfabetisk):

- Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett – 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn*. 5. utg. Oslo, 2004. Side 281.
- Asbjørnsen, Rasmus *Straffansvar for foretak – str. paragraf 48a. Forskning og økonomisk kriminalitet, rapport nr 21 (Norges Forskningsråd)*. 1. utg. Oslo, 1995. Side 105-06, 108, 110-12.
- Axelsen, Niels Kristian *Skyldkrav til ledelsen i foretak som vilkår for foretaksstraff? I: Lov og Rett 2009 side 195-213*. Oslo, 2009. Side 207-09. [Sitert fra Lovdata 23.09.2014].
- Eskeland, Ståle *Strafferett*. 2. utg. Oslo, 2006. Side 349-50, 354, 365-66, 464-65.
- Eskeland, Ståle og Høgetveit, Einar (red.) *Økonomiske forbrytelser og straff – juridiske problemstillinger*. 1. utg. Oslo, 1994. Side 162.
- Fause, Lars *Fiskerikriminalitet – del 2.8.5 Foretaksstraff. I: Tidsskrift for strafferett 2008 side 139-161*. Oslo, 2008. Side 156-58. [Sitert fra Lovdata 23.09.2014].
- Fougner, Jan *Gir mer straff færre alvorlige arbeidsulykker? I: Lov og Rett 2013 side 131-151*. Oslo 2013. Side 134-35, 138-39, 145-47, 151. [Sitert fra Lovdata 23.09.2014].
- Fredriksen, Halvard Haukeland *EU/EØS-rett i norske domstoler 7.4. EØS-saker fra strafferettens område. Rapport # 3 – Europautredningen*. 2011. Side 45-46. [Sitert fra Lovdata 22.09.2014].

- Hansen, Rune Bård *Straffeutmåling for miljøkriminalitet, 5. Viktige rettsavgjørelser i perioden 1996-2003. I: Tidsskrift for strafferett 2003 side 337-362. Oslo, 2003. Side 353-56. [Sisert fra Lovdata 23.09.2014].*
- Hartmann, Carl Graff *Foretaksstraff og selskapsendringer. I: Tidsskrift for strafferett 2009. Oslo, 2009. Pkt. 2. [Sisert fra Gyldendal Rettsdata 26.09.2014].*
- Hika, Gemetchu *Objektivt straffansvar – unntak fra skyldkravet i norsk strafferett og forholdet til uskyldpresumsjonen i EMK artikkel 6 (2) 6.3 Foretaksstraff. I: Tidsskrift for rettsvitenskap 2010 side 505-547. Oslo, 2010. side 538-41. [Sisert fra Lovdata 22.09.2014].*
- Høivik, Knut *Foretaksstraff. 1. utg. Oslo, 2012. Side 53-54, 69-82, 84, 105, 107-12, 121.*
- Høivik, Knut *Foretaksstraff overfor politiske partier. I: Tidsskrift for strafferett 2005 side 106-118. Oslo, 2005. Side 112-14. [Sisert fra Lovdata 23.09.2014].*
- Høivik, Knut *Er konkurranselovens tosporede sanksjonssystem overfor foretak hensiktsmessig? I: Lov og Rett 2006 side 360-270. Oslo, 2006. Side 360-63. [Sisert fra Lovdata 24.10.2014].*
- Istad, Tarjei *Fra Økokrim: Misbruk av bedriftshemmeligheter, 4. Straffeloven § 48 a og b. I: Tidsskrift for strafferett 2008 side 104-116. Oslo, 2008. Side 115. [Sisert fra Lovdata 23.09.2014].*
- Jensen, Pål (1999a) *Vilkårene for foretaksstraff. 1. utg. Oslo 1999. Side 63.*
- Jensen, Pål (1999b) *Når er foretaksstraff hensiktsmessig? – Noen bemerkninger til Rt-1998-652. I: Lov og Rett 1999 side 216-231. Oslo, 1999. Side 228-231. [Sisert fra Lovdata 23.09.2014].*
- Matningsdal, Magnus *Straffansvar for foretak. I: Jussens Venner 1996 side 98-115. Oslo, 1996. Side 99, 114. [Sisert fra Lovdata 23.09.2014].*

- Matningsdal, Magnus *Juridiske personers straffansvar. I: Jussens venner 1989 side 49-104.* Oslo, 1989. Side 50-51.
- Matningsdal, Magnus (2014a) *Straffeloven 2005 - lovkommentar.* Kapittel 4 – foretaksstraff, noter 173, 181. 2014. [Sitert fra Gyldendal Rettsdata 26.09.2014].
- Matningsdal, Magnus (2014b) *Straffeloven – lovkommentar.* Kapittel 3a – Straffansvar for foretak, noter 443, 444, 446, 459. 2014. [Sitert fra Gyldendal Rettsdata 26.09.2014].
- Matningsdal, Magnus og Bratholm, Anders (red.) *Straffeloven – Kommentartutgave. Første Del. Almindelige Bestemmelser.* 2. utg. Oslo, 2003. Side 390-94, 402-03, 407-08, 415, 417-19.
- Schea, Trond Eirik (m.fl.) *Rettsikker Radikaler – Festskrift til Ståle Eskeland, 70 år. Foretaksansvaret og foretaksintern forebygging – tid for ett skritt videre?* Av Schea, Trond Eirik. 1. utg. Oslo, 2013. Side 230-31, 235-36.
- Slettan, Svein *Straffansvaret for handlinger som blir begått på vegne av bedrifter som er organisert som juridiske personer – noen hovedtrekk. I: Lov og Rett 1980 side 499-553.* Oslo, 1980. Side 551-53.
- Slettan, Svein (m.fl.) *Lov og frihet – Festskrift til Johs. Andenæs på 70-årsdagen 7. september 1982. Del 1. Strafferett og kriminologi. Det offentliges straffansvar.* Av Svein Slettan. 1. utg. Oslo, 1982. Side 299-304.
- Slettan, Svein og Øie, Torill Marie *Forbrytelse og straff. Lærebok i strafferett.* 1. utg. Oslo 1997. Side 213-14.
- Tronslin, Peter *Straffeansvar for juridisk person med særlig tanke på forholdene i petroleumsvirksomheten. Marius Nr. 81.* 1. utg. Oslo, 1983. Side 1-3.

4.4 ANDRE KILDER (rangert alfabetisk):

- Advokatfirmaet Grette *Somlet bort foretaksstraffen.*
v/partner og advokat Harald (05.09.2013).
Fosse <http://www.grette.no/fagforum/somlet-bort-foretaksstraffen/>
[Sitert 24.09.2014].
- Dagens Næringsliv *Yara vedtar korrupsjonsbot på 295 mill.*
v/journalist Fredrick Chr. (11.02.2014).
Ekeseth <http://www.dn.no/nyheter/2014/01/15/yara-vedtar-korrupsjonsbot-pa-295-mill> [Sitert 20.11.2014].
- ØKOKRIM Foretaksstraff når en ansatt handler mot muntlig instruks.
v/førstestatsadvokat Hans (13.04.2008).
Tore Høviskeland http://www.okokrim.no/miljokrim/nor/tidligere_utgaver/1_april_2008/artikler/hvor_mye_er_vesentlig [Sitert 24.09.2014].
- ØKOKRIM v/Miljøkrim – Høyesterett – Avgjørelser av prinsipiell betydning i miljøraker.
Tidsskriftet for miljøkrimi- NRK frifunnet for å fly med helikopter i landskapsvernområde.
nalitet (16.05.2011). <http://www.okokrim.no/miljokrim/hoeyesterett>
[Sitert 24.09.2014].
- ØKOKRIM v/politiadvokat *Foretaksstraff – utvalgte emner.* (12.04.2010).
Arne Kjønstad http://www.okokrim.no/miljokrim/nor/tidligere_utgaver/1_april_2010/artikler/foretaksstraff_utvalgte_emner
[Sitert 24.09.2014].

4.5 RETTSPRAKSIS (rangert etter år):

- Rt. 1938-411 (Reinkompani)
- Rt. 1982-645 (Kraninstruksjon)
- Rt. 1982-1022 (Alvorlig brannskade)
- Rt. 1988-1356 (Gassutslipp)
- Rt. 1989-733 (Kommunalt forbrenningsanlegg)

Rt. 1989-843	(Fire forurensningsutslipp)
Rt. 1992-19	(Morselskapets økonomi)
Rt. 1993-17	(Stillasdommen)
Rt. 1993-459	(Inndratt datautstyr)
Rt. 1994-299	(Fusjon)
Rt. 1995-278	(Oppjustert bot)
Rt. 1995-1907	(Trafikkskole)
Rt. 1995-1922	(Bølgepapp II)
Rt. 1996-1065	(Rovfiske i Norsk økonomisk sone)
Rt. 1997-1347	(Aftenposten prosessrett I)
Rt. 1998-652	(Politiradio)
Rt. 1998-1123	(Aftenposten prosessrett II)
Rt. 1998-2011	(Luftforurensning)
Rt. 2000-234	(Aftenposten I)
Rt. 2000-1451	(Brudd på kjøre- og hviletid)
Rt. 2000-2023	(Losjebygget)
Rt. 2001-837	(Aftenposten II)
Rt. 2001-1379	(Ecstasykjøp)
Rt. 2002-1312	(Brudd på verdipapirlovgivningen)
Rt. 2002-1717	(Orderud)

Rt. 2002-1722 (Butikkeierskifte)
Rt. 2004-1449 (Idealkonkurrens)
Rt. 2004-1457 (Rød Ungdom)
Rt. 2007-785 (Enkeltpersonforetak)
Rt. 2007-1684 (Fiskedød)
Rt. 2007-1841 (Billettbestillingsdata)
Rt. 2008-668 (Manglende arbeidstillatelse)
Rt. 2008-996 (KPMG)
Rt. 2008-1201 (Lemminkäinen)
Rt. 2009-1079 (NRKs helikopterlanding)
Rt. 2009-1595 (Feilføring)
Rt. 2010-1608 (Isbrekalving)
HR-2011-925-U (Toppmasseras)
Rt. 2011-1738 (Selfangst)
Rt. 2012-770 (Norcem)
Rt. 2013-312 (Takras)
Rt. 2013-388 (Røeggen)
Rt. 2013-1025 (Norconsult)